

1270-1283

ምዕራፍ ፬

ከዐፄ ይኩኖ አምላክ እስከ ዘመነ መሣፍንት

በይኩኖ አምላክ ዘመነ መንግሥት 55* የመጣ ጳጳስ አልነበረም ። እንዲያውም ቀደም ብሎ ለአቡነ ተክለ ሃይማኖት ዲቄና የሰጧቸው አቡነ (ጌ) ቄርሎስ ከ፩ሺህ፪፻፶ ዓ.ም. ገደማ ጀምሮ ከሞቱ ተቋርጦ ነበር ። ዐፄ ይኩኖ አምላክ ጳጳስ ለማስመጣት ከግብፅ ሱልጣን ከሩቅና አዲስ ባይባር ጋር በየመኑ ሱልጣን በሐምሳኒድ በኩል ከ፩ሺህ፪፻፱ ዓ.ም. ጀምረው ይጻጻፉ ነበር ። ነገር ግን በይፋት በኩል ያለውን የአዳል እስላሞች ንቅናቄ በመደገፍ ሱልጣኑ ጳጳስ ተሹሞ እንዲመጣ አልፈቀደም ። እንዲያውም በግብፅና በኢትዮጵያ መካከል የነበረውን የፖለቲካ ግንኙነት ሳይቀር አቋረጠ ። ገድለ ተክለ ሃይማኖት እንደሚለው—አቡነ ተክለ ሃይማኖት አረማውያንን አስተምረውና አጥምቀው ቀድሰው ለማቅረብ ጽላትና ሚሮን አጥተው ተቸግረው ወደ እግዚአብሔር ቢጸልዩ አረማዊው ንጉሥ መተሎሜ ያረከሰውን ጽላት ባርከው እንዲቀድሱበት ከእግዚአብሔር መታዘዛቸውንና በዚሁም ቅጽበት የጽጵስናውን ሥልጣን በተአምራት ከእግዚአብሔር መቀበላቸውን ሲገልጽ፡—«በሊቃነ ጳጳሳት እንደሚሾሙ ሌሎች ጳጳሳት ሳይሆን አንተን ግን እኔው ሾምሁህ» አላቸው ይላል ። በኋላም አቡነ ዮሐንስ የሚባሉ ጳጳስ ከግብጽ መጥተው ለአቡነ ተክለ ሃይማኖት በግማሽ ኢትዮጵያ ጳጳስ እንዲሆኑ መፍቀዳቸውን ይኸው ገድለ ተክለ ሃይማኖት ይገልጣል። ሌሎች ባለታሪኮች ደግሞ ጳጳስ እንዲላክሉት ወደ ግብፅ የላከው መልእክት ባለመሳካቱ ተናዶ፡—አፄ ይኩኖ አምላክ በኢየሩሳሌም

55. ፩ሺህ፪፻፱—፩ሺህ፪፻፳፫

በኩል ወደ ሶርጌ ተላልኮ ከያዕቆባውያን ወገን የሚሆኑ አባ ዳዊት አግኖፕሮስ የተባሉት የሶርያ ሊቀ ጳጳስ አቡነ ኢዮብ የተባሉትን ጳጳስ ልከውላቸው ነበር ይላሉ ። በልጃቸው በያግብዓ ጽዮን ዘመነ መንግሥት 56* በግብፅና በኢትዮጵያ መካከል ያለው ግንኙነት እየተሻሻለ ስለሔደ አባ ዮሐንስ የተባሉት ሊቀ ጳጳሳት አቡነ ሰላማን ሹመው ወደ ኢትዮጵያ ላኩ ። በአፄ ዓምደ ጽዮን ዘመነ መንግሥት 57* ጳጳሱ አቡነ ያዕቆብ ይባሉ ነበር ። እርሳቸውም፡—በገድለ ተክለ ሃይማኖት እንደ ተጠቀሱት አቡነ ዮሐንስ ቀና መንፈስ ስለነበራቸው በአቡነ ተክለ ሃይማኖት መንበር ለተቀመጡት ሦስተኛው እጩ አቡነ ፊልጶስ የኤጲስ ቆጶስነት ማዕርግ እንደ ሰጧቸው ገድለ ፊልጶስ ይተርካል ። አቡነ ፊልጶስም ተጋዳይ ሐዋርያ ስለነበሩ በሥልጣናቸው ብዙ ተጋድሎ ማድረጋቸውን ይኸው ገድለ ፊልጶስ ይናገራል ። ገድለ ፊልጶስና ክብረ ነገሥት እንደሚለው፡—አፄ ዓምደ ጽዮን የአባቱን ሚስት የእንጀራ እናቱን ዕቅብት እድርን ይዞ ስለነበር አቡነ ፊልጶስ ረድአቸው አናፊዎስ ዘጽጋጃን አስከትለው ወደ ቤተ መንግሥቱ ገብተው ያባትህን ሚስት ልትይዝ አይገባህም ብለው ገሰጹት ። ዮሐንስ ሔሮድስን የወንድ ምህን ሚስት ልትወርስ አይገባህም ብሎ እንደ ገሥጸው፡—ንጉሡም ተናዶ ከነረድአቸው ገረፋቸው ። በዚያም ሌሊት የነዚህ ቅዱሳን ደም የፈሰሰባት ከተማ በእሳት እንደ ወደመች እና እጩ ፊልጶስም ወደ ሰሜን ኢትዮጵያ መሰደዳቸው በሰፊው ተተርካል ።

ባለፈው እንደተመለከትነው ወደፊትም እንደምናየው፡—የአቡነ ተክለ ሃይማኖትና የአቡነ ፊልጶስ የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን በተከታታይ አልተሠራበትም ። አሁንም ቤተ ክርስቲያናችን ጳጳሳትን ለማግኘት ብዙ መቸገሯንና ከግብፅ ሱልጣናችም ጋር መታገሏን እናያለን ። 58*.

ሸ፬ኛው የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት አባ ማርቆስን በግብር ምክንያት ማምልክ ሱልጣን ባሠራቸው ጊዜ በዘመኑ የነበሩት የኢ

56. ፩ሺህ፪፻፳፫—፲፩

57. ፩ሺህ፪፻፳፮

58. ፩ሺህ፪፻፵፰—፩ሺህ፪፻፷፫

ትዮጵያ ንጉሥ አፄ ሰይፈ—አርዕድ የሚያስፈራራ መልእክት ስለ ለኩበትና በኢትዮጵያ በንግድ ሥራ ይተዳደሩ የነበሩ እስላም ግብ ጸውያንን ሰብስበው ሰላሣሩ ሊቀ ጳጳሱ እንዲፈቱ ተደረገ ። ታሪክ ነገሥቱ ግን አፄ ሰይፈ—አርዕድ አቡነ ማርቆስን ለማስፈታት ላዕ ላይ ግብፅ ድረስ ዘምተዋል ይላል ። 59*.

በዚህ በ፲፬ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በአፄ ዳዊት ዘመነ መን ግሥት ጌታ የተሰቀለበት ግማደ መስቀል ከፋይ ወደ ኢትዮጵያ መምጣቱ ይተረካል ። ስለ አመጣጡም ሁለት የታሪክ ምንጭ አለው ። ከነዚህም አንዱ በሀገራችን የሚተረክው ዐፄ ዳዊት ራሳቸው ግብጽ ድረስ ዘምተው ከዚያ ይዘውት መጡ ይላል ። ነገር ግን አፄ ዳዊት ግብጽ አልተሻገሩም ፤ ቢሔዱም መስቀሉ አለ የሚ ባለው በኢየሩሳሌም ስለሆነ ከግብፅ አመጡት ማለት ያስቸግራል ። ሁለተኛው ታሪክ ደግሞ፡—የአፄ ዳዊት አያት አፄ ሰይፈ—አርዕድ የግብፅን ሱልጣኖች በኃይል ይጋፍቸው ስለነበር እነሱም ክርስቲያ ኖችን ያስቃዩ ነበር ። ይህ አለመግባባት እንዲወገድና የግብጽ ክር ስቲያኖችም ዕረፍት እንዲያገኙ በማሰብ በአባ ማርቆስ የሊቀ ጳጳ ስና ዘመን የኢየሩሳሌሙ ፓትረያርክ አባ ዮሐንስ መሪ ሁነው ከእ ስክንድርያም አባ ቄርሎስ (የአሕናስ ኤጲስ ቆጶስ) እና አባ ማዕ ምር የተባሉ ሊቅ ወደ ኢትዮጵያ መጡ ። በዚህ ጊዜ አፄ ሰይፈ— አርዕድ አርፈው የልጃቸው ልጅ አፄ ዳዊት ነግሠው ነበር ። እነዚህ መልእክተኞች በግብፅ ሱልጣኖችና በኢትዮጵያ የክርስቲያን መንግ ሥት መካከል የነበረውን አለመግባባት አስወግደው ወደሀገራቸው ከተመለሱ በኋላ አፄ ዳዊት በነበራቸው መንፈሳዊ ቅንዓት ዕሌኒ ንግሥት አስቆፍራ ካስወጣቸው የጌታ ግማደ መስቀል ከፍለው እንዲልኩላቸው ለገጸ በረከት የሚሆን ብዙ ወርቅና አልማዝ አስ ጭነው ወደ ኢየሩሳሌም ላኩ ። ፓትረያርኩም የመስቀሉን ከፋይ የአክሊለ ሦኩንም ሉቃስ የሣለውን ምስለ ፍቁር ወልዳ ጨምረው ላኩላቸው ። መልእክተኞቹም ይኸን ተቀብለው የስናርን በረሀ

አቋርጠው ወደ ኢትዮጵያ ከመግባታቸው በፊት አፄ ዳዊት የክ ብር አቀባበል ሊያደርጉላቸው ሲሔዱ የተቀመጡበት ባዝራ ጥላ ቸው መሞታቸውን ይተርካል ። «ወሀሎ ትእምርተ ስብረት ውስተ ግንባሩ እስከ ይእዜ በደሴተ ዳጋ» እንዲል ። ያም ሆነ ይህ የጌታ ግማደ መስቀል ከፋይ ወደ ኢትዮጵያ መጥቷል ። መስቀሉ ወደ ኢትዮጵያ የገባው መስከረም አሥር ቀን ነው ። የተቀጸል ጽጌ በዓልም የተጀመረው ያን ጊዜ ነው ይባላል ። መስቀሉ አሁን የሚ ገኘው በወሎ ክፍለ ሀገር በግሼን አምባ (ደብረ ከርቤ) ተቀብሮ ነው ።

የቤተ ክርስቲያናችንን ስነ—ጽሑፍና ኪነ—ጥበብ ያስፋፉት ፤ አምልኮ ጣኦትን ከምድረ ኢትዮጵያ ጨርሶ ለማጥፋት የታገሉት አፄ ዘርዐ ያዕቆብ ናቸው ። ዐፄ ዘርዐ ያዕቆብ የነገሡት በ፲፬፻፵፯ —፳፰ ዓ.ም. ነው ። ከዚህም ሌላ በዘመናቸው ዜና መዋዕላን ው እንደሚለው ደቂቀ እስጢፋ የሚባሉ 60* ለእመቤታችንና ለቅዱስ መስቀል ስግደት አይገባም የሚሉ መናፍቃን እንደ ተነሱ ይጽፋል። ይኸው ዜና መዋዕል እንደሚለው እነዚህን መናፍቃን ንጉሡ ባሉ በት ሊቃውንቱ ተከራክረው ረታቸው ። ፤ ሊህ በኋላ እነ ደቂቀ እስ ጢፋኖስ ለፍርድ ወደ ንጉሡ ቀረቡ ። ንጉሡም ፍርዳቸውን ከምዕ መናን እንዲቀበሉ የተሰበሰቡትን ምዕመናን ጠየቁ ። ሁሉም በሞት ቅጣት እንዲቀጡ በየነባቸው ። በመጨረሻም አፍንጫቸውን ተፎን ነው ምላሳቸውን ተቆርጠው ፤ በደንጊያ ተወግረው የካቲት ሁለት ቀን ሞቱ ፤ በ፴፰ኛው ቀን መጋቢት ፲ ቀን የመስቀል ዕለት በዚያ ቦታ ብርሃን ወርዶ ታየ ። ስለዚህም ይህችን ቦታ ደብረ ብርሃን ብለው ሰየሟት ። ይህ ቦታ በሾዋ ክፍለ ሀገር በተጉለትና ቡልጋ አውራጃ የሚገኘው ደብረ ብርሃን ሥላሴ ሳይሆን አይቀርም ። ድር ጌቱም የተፈጸመው (በ፩፻፶፪—፩፻፶፮) ገደማ ነው ።

በዚህ ክፍለ ዘመን በአፄ ዘርዐ ያዕቆብ ዘመነ መንግሥት በ፩፻፵—፩፻፵፩ በፍሎሬንስ 61* በተደረገው የዓለም አብያተ ክር

60. ስያሜው ከምን እንደመጣ አላውቀውም ፤

61. በግእዝ ፤ ፍሎሬንስ ፤ የኢጣሊያ ከተማ ናት ፤

ስቲያኖት ጉባኤ በኢየሩሳሌም ከኢትዮጵያ ገዳማት አበ ምኒት ከአባ
 ኒቆዲሞስ የተላኩ ኢትዮጵያውያን መነኮሳት ወደ ጉባኤው ተልከ
 ዋል ። የጉባኤው ዓላማ፡— የቲርክ እስላሞች እየተበራቱ አይለው
 የክርስቲያን አገሮችን ሁሉ ስለያዙ ክርስቲያኖች በመካከላቸው
 ያለውን ልዩነት አስወግደው የጋራ ጠላታቸው የሆነውን ወራሪ እስ
 ላም ለመቋቋም ነበር ። ነገር ግን በጉባኤው ላይ የምሥራቅና የም
 ዕራሳ፡ አብያተ ክርስቲያኖች ስላልተስማሙ ጉባኤው ወደ ተጠብ
 ቀው ስምምነት ሳይደርስ ተበትኗል ። አንዳንድ የሮማ ካቶሊክ ቤተ
 ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊዎች፡—እንደነ አባ ኩልቦ ያሉ አፄ ዘርዓ
 ያዕቆብ ራሳቸው ጉባኤውን በሊቀ መንበርነት ለመሩት የሮማው
 ፓፓ ኤውጂንዮስ ፬ኛ ጽፈውላቸው ነበር ። በኢየሩሳሌም የኢትዮ
 ጵያ ገዳማት አበ ምኒት አባ ኒቆዲሞስን ወደ ጉባኤው እንዲ
 ሔዱ አዘዋቸዋል ብለው ጽፈዋል ። ነገር ግን እነ አባ ኩልቦ
 በካቶሊካዊት እምነታቸው በሮማዊ ትውፊታቸው የሮማውን
 ፓፓ ክብር ለማጋነን፡—የኢትዮጵያ ንጉሥ አፄ ዘርዓ ያዕቆብ ከዚያ
 ጊዜ ጀምሮ ይጽፋላቸው ነበር ለማለት ነው እንጂ ዐፄ ዘርዓ ያዕ
 ቆብ ደብዳቤም አልጻፉ፤ መልእክተኛም አልላኩ ። በኢየሩሳሌም
 የኢትዮጵያ ገዳማት አበ ምኒት አባ ኒቆዲሞስ ግን ቤተ ክርስቲያና
 ቸውን የሚወክሉ መነኮሳት በማኅበር አስመርጠው ልከዋል ፤
 ይህም ራሳቸው ሥርማው ሊቀ ጳጳስ በጻፉት ደብዳቤ ይታወቃል ።
 አባ ኒቆዲሞስ ለሮማው ፓፓ የጻፉት እንዲህ የሚል ነበር ።
 «እኔ እንዳልመጣ በእስላሞች ዘንድ ይታወቃል ብዬ ስለ ፈራሁ በጥ
 ቅምት ፲፬ ቀን ደብዳቤ አስይዜ ልጆቼን ልኬያቸዋለሁና ለፋሲካ
 ተመልሰው ወደኔ እንዲመጡልኝ፤ ከመጡም በኋላ ሁኔታውን ሁሉ
 እንዲነግሩ ወደ ኢትዮጵያ ንጉሥ ይሔዳሉ ። የክርስቶስን በጎች
 ለመጠበቅ በቅዱስ ጲጥሮስ መንበር ስለ ተቀመጥህ የጀመርኸውን
 አሳብ ፈጽመው ፤ ክርስቲያን ሁሉ አንድ ከሆነ እግዚአብሔር እስ
 ላሞቹን ከኢየሩሳሌም ከተቀደሰችዋ ምድር አውጥቶ ይበትናቸዋል ።
 ፈረንጅ ወደ ሀገራችን ለመሔድና ለመመለስ በጣም አደገኛ ይሆን
 በታል ። እኛን ግን በትንሽ ጦር ብዙውን በሚያሸንፈው በንጉ
 ሣችን ብርታት ምንም ያህል አያስቸግሩንም ። ወዳንተ መልእክ

ተኛ ሙላኬን የእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳችንና እስላሞቹ አያው
 ቁም ፳፭ 62*

በዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ዘመነ መንግሥት የተፈጸመው ግንኙነት
 ድርጊት እንደ ሌሎች ነገሥታት በዜና መዋዕላቸው ተመዝግቧል ።
 እዚህ ላይ ደግሞ ተንትና ለማትረብ ቦታው ስላልሆነ ቤተ ክርስቲ
 ያን ነክ የሆነውን ብቻ ተመልከተናል ።

ከዚህ ሁሉ ጉዞዋ በኋላ የቤተ ክርስቲያናችንን ታሪክ ብዙ
 የለዋወጠው በአጼ ልብነድንግል ዘመነ መንግሥት የተፈጸመው
 የ፲፭ ዓመት የግራኝ ወረራ ፲፭። 63* ሙሉ ታሪኩ በኢትዮጵያ
 ታሪክ በየቦታውና በየቋንቋው ተጽፎ ይገኛል ። ያንን መመልከት
 በቂ ነው ። ለመግቢያ ያህል ግን በዚያ ዘመን አካባቢ ከኢትዮጵያ
 ውጭ የነበረውን ሁኔታ እንመለከታለን ።

ቂስጥንጥንያ በጥንጎልያና በቲርክ እስላሞች ከተያዙበትና
 64* የመላዋ ታናሽ እስያ ክርስቲያኖች ስላላሞች ቁጥጥር ሥር
 ከዋሉ በኋላ የጥንጎልያና የቲርክ እስላሞች ከሃይማኖት ወንድሞቻ
 ቸው ከዐረብ እስላሞች ጋር ኃይላቸውን አስተባበሩ ። የወረራው
 ተግባርም እየተስፋፋ ሔደ ። መላዋ ሰሜን አፍሪቃ እና የአውሮፓ
 ደቡብ ግሪክ፤ ስፔይን፤ አልባንያ፤ ቡልጋሪያ፤ ሩማንያና፤ ዩጎ
 ዝላቢያ እነዚህ ሁሉ የቲርክ ግዛቶች ሆኑ ። ይህ ሁሉ ሲሆን የክ
 ርስቲያን አገር የሆነችው ኢትዮጵያ አልተደፈረችም ነበር ። ይህም
 የሆነበት ምክንያት ኢትዮጵያ ተራራማ አገር ስለሆነች ለውጭ
 ወራሪ ስለማትመች ነው ። ነገር ግን እዚሁ በኢትዮጵያ ወሰን ላይ
 የተወለደው ግራኝ መሐመድ፡—በስመ እስላም ከቲርክ ባለ ሥል
 ጣኖች ጋር እየተላላከ የኢትዮጵያን ክርስቲያን ሕዝብ ለመደምሰስና
 ሀገሪቱንም ለቲርክ ለማስረከብ ተነሣ፤ ይህ አድማ በቤተ መን

62. ሄኒሪክ ፍሩሊ 18 1891—1892 ፤
 63. 1882—83
 64. 1891

ግሥት እንደ ተሰማ ባለ ሥልጣናቸው ወደ ክርስቲያን አገሮች ርዳታ ለመጠየቅ ሳይልኩ አልቀሩም ። ነገር ግን ርዳታውን የተጠየቁት አገሮች ካቶሊኮች ስለሆኑና ፡—ኢትዮጵያም የሮማ ካቶሊክን እምነትና ሥርዓት ስላልተቀበለች ርዳታው ዘገየ ። በመካከሉም ግራኝ መሐመድ ከቱርክ እየተላላከ ያመጣውን መሣሪያና በድብቅ ያሠለ ጠነውን ወታደር አሰልፎ ኢትዮጵያን መውረር ጀመረ ። ፲፭ ዓመት ሙሉ ባለማቋረጥ በኢትዮጵያ ላይ የቱርክ ጥይት ነደደ ። ከየዲት ወረራ ተርፈው የቀሩትና ክርሷም በኋላ የተተኩት የክርስቲያን ቅርሶች በግራኝ ወረራ ጨርሰው ወደሙ ። በወርቅ በብር የተሠሩ ገዳማት በእሳት ተለበለቡ ፤ ለምሳሌ ፡—የወረኢሉ መካነ ሥላሴ ገዳም ፡ በደብረ ሊባኖስ የአቡነ ተክለ ሃይማኖት ገዳምና ሌሎችም በሺህ የሚቆጠሩ ገዳማትና አድባራት እንዳልነበሩ ሆኑ ። ካህናቱና መነኮሳቱም ገዳማቸው ሲቃጠል ሲያዩ በደም ፍላት እሳቱ ውስጥ እየገቡ አረው አለቁ ። የሃይማኖት መጻሕፍትና የታሪክ ሰነዶች የእሳት ራት ሆኑ ። ከሞት የተረፉ ምዕመናንም በሰይፍ እየተገደዱ የእስልምናን ሃይማኖት እንዲቀበሉ ተደረጉ ።

ከላይ እንደገለጥነው የግራኝ ወረራ በብዙ መጻሕፍት ስለ ተጻፈ ኢትዮጵያዊ የሆነ ሁሉ ያንን ማንበብ ይገባል ። እዚህ ላይ ግን የግራኝ ወረራ በቤተ ክርስቲያንና በምዕመናን ሕይወት ላይ ያደረሰውን ጉድለት እንመልከት ።—

- ሀ. የቤተ ክህነት የሙያ ደረጃ ዝቅ ማለት ፤
- ለ. ያለ ካህን ፈቃድ ማግባት (ዕቁባት ማስቀመጥ) ፤
- ሐ. በሆነ ባልሆነው ሚስት ከባሏ ፤ ባል ከሚሰቱ መፋታት መ. ከብዙ ሴቶች ብዙ ልጆች መውለድ ፤

ባጠቃላይም ምዕመናን በቤተ ክርስቲያን የሚፈጸመውን ምሥጢራዊ ተሳትፎ ፡— ማለት ንስሐንና ቁርባንን ተክሊልን እየረሱት መሐዳቸው ግራኝ መሐመድ ጥሎት በሐደው እስላማዊ ልምድ ተስበው ነው ። ብዙ የክርስቲያን ቦታዎችም ከግራኝ ወረራ በኋላ ስማቸው ተፋልሶ ቀርቷል ። ለምሳሌ ፡— በባሌ በአቡነ አናሬዎስ

የተክለ ሃይማኖት ደቀ መዝሙር ስም ይጠራ የነበረው ቦታ ዛሬ « ኑራ ሁሴን » እየተባለ ይጠራል ። ምንም እንኳን በክርስትና እምነት የሚከለክል ባይኖር በኢትዮጵያ ርጥብ ሥጋ መብላት የተጀመረው ከግራኝ በኋላ ነው ። ይህም የሆነበት ምክንያት ምዕመናኑ በወያኔነት በዱር በገደል ሲንከራተቱ በነበሩበት ጊዜ ብዙ እህል ስለማያገኙ ፋለባቸው አውሬ እያደኑ ብቻ ነበር ። የአውሬውን ሥጋ ለመጥበስ ደግሞ ጠላት ጢሱንና ሽታውን እየተከተለ መጥቶ እንዳይመታቸው ጥሬውን ይበሉት ነበር ። የእስላም ዜና መዋዕል በመዘገበው ፡ — በግራኝ ወረራ መላው ክርስቲያኖች ስልመው ነበር ይላል ። የኢትዮጵያ ክብረ ነገሥት ደግሞ ፡— በወረራው ጊዜ ሃይማኖታቸውን ጠብቀው የኖሩ ኢትዮጵያውያን ከአሥር አንድ ብቻ ነበሩ ይላል ። 65* ነገር ግን በተከታታይ እንደምናየው ከግራኝ ወረራ በማከታተል የተደረገውን የላቲኖች የተንኩል መልእክተኞች 66* ሙከራ በመቃወም በዝተው የተነሱ የምዕመናንና ሊቃውንት ብዛት ክብረ ነገሥቱም ሆነ የእስላሙ ዜና መዋዕል ያቀረቡትን ያስተባብላል ። የወረራው ኃይል ተሸንፎ በተወገደ ጊዜ የጠፋባትን ምዕመናን ፈልጋ ለማግኘትና ወደ ሕጽኗም ለመመለስ ቤተ ክርስቲያን ብዙ ደክማለች ድካሟም በከንቱ አልቀረም ። ብዙ ፍቺ ተመልሰዋል ። የደብረ ሊባኖሱ እጩ እንባቆም ፈርቶ ወደ እስልምና የገባውን ክርስቲያን ሁሉ መጽሐፈ ቄድር እየተደገመ ጸበል እንዲረቁና ወደ ሃይማኖቱ እንዲመለስ አድርገው ብዙው ተመልሷል ። መጽሐፈ ቄድርን የጸፉ ራሳቸው ናቸው ። የግራኝ ወረራ በተፈጸመበት ጊዜ የነበሩት የኢትዮጵያ ንጉሥ አፄ ልብነ ድንግል በስደት እንዳሉ ድባሩክ በሚባለው ቦታ አረፉ ። ልጃቸው አፄ ገላውዴዎስ ነገሱ በርሳቸው ዘመነ መንግሥት የካቲት ፳፩ ቀን (፳፻፶፪) ዓ. ም. ግራኝ ተገደለ ። ግራኝ ከሞተ በኋላ በኢትዮጵያና በፖርቱጋል መካከል ይላላክ የነበ

6. J. Spencer Trimingham, Islam in Ethiopia, (Oxford 1952) P.88.
66 ኢየሱሳውያን ፤

ረው ቤርሙዴዝ ለአፄ ገላውዴዎስ ጥያቄ አቀረበ ። ግራኝን ለመውጋት ከፖርቱጋል መንግሥት ርዳታ በተጠየቀ ጊዜ አባትዎ ፡
 ከአገራቸው ቆርሰው ለፖርቱጋል ሊሰጡ ከግብፅ ጳጳስ ግስመጣታችሁም ቀርቶ ከሮማ ለማስመጣት ፤ በመላዋ ኢትዮጵያ የሮማ ካቶሊክ ሃይማኖት ብሔራዊ እንዲሆን ቃል ገብተውልኝ ነበርና ይህ መፈጸም አለበት ። እኔም የመጀመሪያው አቡን ልሁን አላቸው ። እርሳቸው ግን ለፖርቱጋል መንግሥትም ሆነ ለሮማ የሃይማኖት ባለ ሥልጣናት አባታቸው የገቡት ቃል ኪዳን ምን ዓይነት እንደሆነ አላወቁም ። ስለዚህም ለተደረገልን ርዳታ የገንዘብ ስጦታ እና ደርጋለን እንጅ ኢትዮጵያን ቆርሳን አንሰጥም ። የሮማ ካቶሊክ ሃይማኖት በኢትዮጵያ ብሔራዊ ሃይማኖት ይሁን ብለን አናውጅም አሉ ። ቤርሙዴዝ በዚህ ጊዜ ተናደደ ፤ ከንጉሡም ተጣላ ፤ ከርከሩና ጠቡ በሁለቱ መካከል ብቻ አልቀረም ያን ጊዜ በጣም የታወቁት ሊቃውንት እነ አባ ዝክሪና እነ አባ ጳውሊ አዲስ ከእስክንድርያ ተሹመው የመጡት ጳጳስ አቡነ ዮሴፍም በወንድማማችነት የተደረገ ርዳታ ስለሆነ ፤ ንጉሡ እንዳሉት ወርቅና ብር እንጅ ኢትዮጵያ ተቆርሳ ለፖርቱጋል አትሰየም ፤ ሃይማኖታችንንም አንለውጥም ብለው ከቤርሙዴዝ ጋር ተከራከሩ ። ቤርሙዴዝም በንዴት ወደ ሀገሩ ተመልሶ የሆነውን ሁሉ ለፖርቱጋል ቤተ መንግሥትና ለባቲካን ቤተ ክህነት አቀረበ ።

የሮማው ፓፓ ጳውሎስ ፫ኛ እና የፖርቱጋሉ ንጉሥ ቤርሙዴዝ ባቀረበው መግለጫ ላይ ተወያይተው እንደገና ሌሎች ሚሲዮናውያንን ወደ ኢትዮጵያ ለመላክ ተስማሙ ። ነገር ግን ይህ ከመሆኑ በፊት ከሚላኩት ሚሲዮናውያን የኢትዮጵያን ባህልና ቋንቋ ለማስተማር «የኢትዮጵያ ክፍፍ» የሚባል ትምህርት ቤት በባቲካን የቅዱስ እስጢፋኖስ ቤተ ክርስቲያን አጠገብ ተከፈተ ። በዚህ ት/ቤት ለመጀመሪያ የሠለጠኑት ገን አፄዝ ባሬና ፤ አንድሬ አቢዮዶ ፤ ሚልኪዎሪ ካርኔሮ ናቸው ። እነዚህም ከሌሎች አሥር ሚሲዮናቶች ጋር ሁነው ወደ ኢትዮጵያ መጥተው የካቶሊክ ሃይማኖት (ዶግማ) እንዲያስፋፉ ተላኩ እነዚህም ለሮማ ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ከብር እንደ ጦር ወታደር ሁነው የሚያገለግሉ ኢየሱሳውያን

የሚባሉት ከፍሎች ናቸው ። ከነዚህም ውስጥ አንዱ የመጀመሪያው የኢትዮጵያ ፓትረያርክ ፤ ሌሎች ደግሞ ኤጲስ ቆላሳት ተብለው ነበር ። ነገር ግን ፓትረያርክ የተባለው ሕንድ አገር ሲደርስ ሞተና በምትኩ አንድርያ አቢዮዶ ፓትረያርክ ተባለ ።

በዚህ ጊዜ የኢትዮጵያ ሊቃውንት ከጳጳሳቸው ከአቡነ ዮሴፍ ጋር ሁነው ከሚሲዮናውያኑ ጋር ከርከሩ ገጠሙ ፤ ሚሲዮናቾች ለጊዜው የተሸነፉ መሰለው ከክርክሩ ሸንጎ ዘወር አሉ ። ዐፄ ገላውዴዎስ ከሞቱ በኋላ በወንድማቸው በዐፄ ሚናስ ዘመነ መንግሥት እነዚህ ሚሲዮናውያን ከርከራቸውን ቀጠሉ ። ሕዝቡና ካህናቱም ያለ ግድገጥ ተቃውሞውን ያቀርብ ነበር ። ንጉሡ አቢዮዶን እስጢፋኖስ ይሁለተኛ የሮማን ባህልና ሃይማኖት እንዳይሰብክ ከላከሉት ። እሱም በዚህ የተነሣ በዐፄ ሚናስ ላይ የስም ግጥፋት ዘመቻ ያካሂደው ጀመር ። እንዲያውም ከእስላሞች ጋር በምስጢር እየተገናኘ ዐፄ ሚናስ የሚገደሉበትንና የኢትዮጵያ ክርስቲያኖች የሚያዙበት የተገነቡል ወጥመድ ሲያጠምድ ይውል ነበር ። 67. በዚህ ስለ ተነቃ በት ከግብር አበሮቹ ጋር በግዞት ቤት እንዲቆይ ተደረገ ። ከዚያም አምልጠው በኢትዮጵያ ዙሪያ ሰፍረው ከነበሩ ከኢትዮጵያ ጠላቶች ከቱርኮች ጋር ተቀላቀሉ ። ንጉሡ ይህን ሲሰሙ ከቱርክ ጋር ተዋግተው ሚሲዮናውያኑን ለመግረክ ዘመቱ ፤ ነገር ግን ይህን ለግድረግ ስላልቻሉ ተመለሱ ።

ሚሲዮናቾች ግን አሁንም ኢትዮጵያን ወደ ሮማዊ ሥርዓት ለማስገባት ተስፋ አልቆረጡም ። ይህንንም ወደፊት እንመለከተዋለን።

ዐፄ ሚናስ ከሞቱ በኋላ በዐፄ ሠርፀ ድንግል ዘመነ መንግሥት 68. ይኸው አንድርያ ለፖርቱጋል መንግሥት ሌላ አሳብ አቀረበ ፤ ይህም እንደሚከተለው ነበር ። የፖርቱጋል ጦር ኃይል እንዲመጣና የኢትዮጵያን የባሕር በር እንዲይዝ ይህ አድራጉት የፖርቱጋልን መንግሥትና ሕዝብ ከመጥቀሙም በላይ ኢትዮጵያውያን የላቲንን ባህል

67. Archdole A. King, The rites of Eastern Christianity, 6. ፳፮፻፳፱-፳፻፳፱

እንዲቀበሉ ያስገድዳቸዋል የሚል ነበር ። ነገር ግን የፖርቱጋል መንግሥት የእንድርያስ ምክር የማያዋጣው መሆኑን ስለተረዳው ሀሳቡን አልተቀበለውም ። ይልቅንም ክርስቲያኑን ሕዝብ እርስ በርሱ ከማራረስ የክርስቶስን ስም ወዳልሰሙ አሕዛብ ወደ ጃፓንና ቻይና ሔዶ ቢያስተምር የሚጠቅም መሆኑን ለእንድርያስ ተነገረው።

በዐፄ ዘድንግል ዘመነ መንግሥት 69. በአማራ በኩል (ሳይንት) እኔ ክርስቶስ ነኝ የሚል ሐሳዊ መሲሕ ተነሥቶ ነበር። የዚህ ሰው እናቱ መርዓተ ወንጌል ትባላለች ። አባቱ ግን አይታወቅም ። ጌታ ክርስቶስ ያደረገውን በማስመሰል ሺ፪ የሐሰት ሐዋርያት ፸፪ የሐሰት አርድዕት 1 ፴፮ የሐሰት ቅዱሳት አንስት (ሴቶች) መርጦትም ሀርቱን ያሰራጭ ጀመር ። ንጉሡ ይህን ሰምተው ወታደር ልከው አስያዙት 1 በዚህ ጊዜ ጭፍሮቹ ሁሉ ተበታተኑ፤ ስሉም ወደ ንጉሡ ፊት ቀርቦ ቢጠየቅ አዎ 1 እኔ ክርስቶስ ነኝ 1 ከድንግል ማርያም ተወልጄ ሞቼ ተነሥቼ ወደ ሰማይም ዐርጌ ነበር ። ከቤተ እሥራኤል በመወለዱ እሥራኤል ያልሆኑት ሁሉ ባዕድ አደረገን እንዳይሉኝ አሁን ደግሞ ከቤተ አሕዛብ ከምትሆን ከመርዐተ ወንጌል ተወለድኩ አላቸው ። እርሳቸውም ፡— « ሰይጣን በሰው እያደረ እንዴት ይጫወትብናል » ብለው በመገረም በሰይፍ እንዲቀጣ አደረጉ ።

በኒሁ በዐፄ ዘድንግል ዘመነ መንግሥት 70. በአባ ጴጥሮስ ፓኤዝ (Doez) የሚመሩ ሌሎች ሳቲኖች መውጣት ወዲያው እንደመጣ ወደ ቤተ መንግሥት ገባ ወጣ ስላበዛ ዐፄ ዘድንግል ወደ ካቶሊክነት ገብተዋል እየተባሉ በሕዝቡና በካህናቱ ዘንድ ይታሙ ነበር። ሐሜት ብቻ ሳይሆን ካቶሊኮችና ኦርቶዶክሶች እርሳቸው ባሉበት ግራና ቀኝ ሲከራከሩ ለካቶሊኮቹ ያደሉ ነበር ይሏቸዋል ። በሚሲዮኖቹ አግባቢነት ከሮማው ፓፓ ቀሌምንጦስ ፻፳ እና ከእስፓኝ ንጉሥ ከፊልጶስ ፫ኛ ጋር የወዳጅነት መስመር ዘረጉ ። የካህናቱ እና የምዕመናኑ

69. ሸሽጸጸጸ—ሸሽጸጸጸ
70. ሸሽጸጸጸ

የተቃውሞ ደምፅ እየበረከተ ስለሔደ ለዘድንግል እንዳትገዙ ሲሉ ጳጳሱ አቡነ ጴጥሮስ አወገዙ ይባላል ። በዚሁ ምክንያት ዐፄ ዘድንግል ከገዛ መኳንንቶቻቸው ጋር ተዋግተው ሞቱ ።

ኢየሱሳውያን የሚባሉት ካቶሊኮች ተንኩል ውስጥ ውስጡን ሲሔድ ቆይቶ 1 በይፋ የተከሠተው በዐፄ ሱስንዮስ ዘመነ መንግሥት ነው ። 71. ጴጥሮስ ፓኤዝ እንደ እንድርያ አቢያዶ ግትር ሳይሆን በጣም ፈሊጠኛ ነበር ። የሀገሪቱን የአምልኮት ማቅረቢያ ቋንቋ ግዕዝ ተምሮ ይሰብክ 1 ይቀድስ ነበር ። ወደ ንጉሡም እየቀረበ የሮማ ካቶሊክን እምነት ቢቀበሉ የፖርቱጋል መንግሥት የጦር መሣሪያ ያስታጥቀዎታል እያለ ይሰብካቸው ነበር ። በዚህ ጓጉተው ካቶሊኮች ቤተ ክርስቲያናቸውን የሚሠሩበት ቦታ ሰጧቸው ። በዚሁ በጴጥሮስ ፓኤዝ እጅ ለእስፓኝና ለፖርቱጋል ንጉሥ ለዶን ፊልጶስና ለሮማው ፓፓ ለጳውሎስ ፪ኛ ደብዳቤ ላኩ ። ደብዳቤው የጦር መሣሪያ መጠየቂያ ሲሆን በውስጡ የሮማ ካቶሊክን ሃይማኖት (ዶግማ) መደገፋቸውን የሚገልጥ ሳይሆን አይቀርም ።

ዐፄ ሱስንዮስ የሮማ ካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን እንደደገፋና ወደነሱም እንደተሳቡ ስላወቁ የሱሳውያን የተባሉት የሮማ ካቶሊክ ሚሲዮኖች በዋና ዋና መናኸሪያቸው በፍሬሞና (ትግሬ) በጐርጐራ (ደምቢያ) በየቤቱ በየገበያውና በየልቅሶው እየዞሩ የካቶሊክን ሃይማኖት ለማስፋፋት ይጥሩ ነበር። ምንም እንኳ የሮማ ካቶሊክን ደገፋ እየተባሉ ቢታሙ ለሰባት ዓመታት ያህል በይፋ አልተጠመቁም ። በ፳፫፻፳፪ ዓ.ም. በጴጥሮስ ፓኤዝ እጅ ከነቤተሰቦቻቸው በሮማ ካቶሊክ ሥርዓት ተጠምቀው ካቶሊክነታቸውን አስታወቁ ። በዚህ ዓመት ጴጥሮስ ፓሬኤዝ ጐራጐራ ላይ ሞተ ። በዚህ ጊዜ አልፎንሱ ሜንዴዝ የተባለው የእስፓኝ ተወላጅ በሮማው ፓፓ በጎርጎርዮስ ፲፭ኛ እጅ 72* በሊዝቦን ተቀብቶ በየካቲት ወር ፳፯፻፳፫

71. ሸሽጸጸጸ—ሸሽጸጸጸ
72. ሸሽጸጸጸ—፩፫

ዓ.ም. የኢትዮጵያ ፓትሪያርክ ተብሎ ተሰየመ ። ረዳት የሚሆኑት ሁለት ኤጲስ ቆጶሳትም አብረውት ተሾሙ ። እንዲሁም የኢትዮጵያ ሳይገባ በሕንድ የፖርቱጋል ቅኝ ግዛት ወደ ነበረችው ወደ ጉዋ (GOA) ሒዶ ሞተ። አልፎ ከሴቱ ኤጲስ ቆጶስ ፲፰ ተሳውስት አስ ከትለው ትግሬ ውስጥ ፍሬሞና ወደምትባለው ቦታ ስኔ ጽፈቀን ፲፱፻፳፭ ዓ.ም. ደረሱ ። 73. በ፩፻፲፭ ዓ.ም. ንጉሡ ዐፄ ሱስንዮስ ለሮማው ፓፓ ለአርባን ጅኛ ለሮማ መንበር ታማኝ መሆናቸውን የሚገልጽ ጽሑፍ ላኩ ። በዚሁ ዓመት ምሕረት የካቲት ፲፩ ቀን የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በሮም ሥር እንድትተዳደር የሚል አዋጅ ከሱስንዮስ ቤተ መንግሥት ታወጀ ። አዲሱ ፓትሪያርክም ከረዳት ኤጲስ ቆጶ ሱና ከ፲፰ቱ ካህናት ጋር ሁና የኢትዮጵያውያንን ባህልና ሥርዓት በግጣጣልና በግጽሸሽ የሮማውያንን ግን በግጋነንና በግከባበር አዲስ የፕሮፓጋንዳ ለውጥ አወጀ ።

ሱስንዮስና አልፎ ከሱ በመተባበር ኢትዮጵያውያን ክርስቲያኖች እንደገና እንዲጠመቱ ፤ ካህናቱ እንደገና እንዲካኑ ፤ አብያተ ክርስቲያናቱም እንደገና በሮማውያን እንዲባረኩ ፤ በውስጣቸውም ያለው በምሥራቃውያን ሥርዓት የተጣለው የቀለም ሥዕል ቀርቶ በሮማውያን ከደንጊያ የተጠረበ (የተቀረጸ ምስል) እንዲቆም የሮማውያን የቅዳሴ ሥርዓትና የቀን መቁጠሪያ (የፓሮኩርያስ ባሕረ ሀሳብ) በኢትዮጵያ እንዲሠራበት ፤ አርብና ረቡዕ መጸሙ ቀርቶ ቅዳሜ እንዲጸም የቅዳሜም ሰንባትነት እንዲሻር ፤ የሚል ሕግ አወጡ ። ወደ ካቶሊክ እምነት ያልገባና ይህንንም ሕግ ያላከበረ የአካል ቅጣት ይፈጸምበታል የሚል አዋጅ እንዲታወጅ አልፎ ከሱ ለንጉሡ አቀረበ ። ንጉሡም በዚሁ ተሰማሙ ። አልፎ ከሱና ንጉሡ ከመስሎቻቸው ጋር የካቶሊክን ሃይማኖት ለማስፋፋት ሲጥሩ ጳጳሱ አቡነ ስምዖን ደግሞ ለአርቶዶክስ ሃይማኖት ተቆርቋሪ የሆኑትን ይዘው ከንጉሡ ጋር ጦርነት ከፈቱ ጦርነቱንም ለማጠንከር የአባቶቻችንን አርቶዶክስ ሃይማኖት ንጉሡ ለውጠዋልና እርሳቸውን የተከተለ

ወጉዝ ከመ እርዮስ ብለው አወገዙ ፤ በጦርነቱም ከጳጳሱ ጋር ሁነው አዝማች የነበሩት የልዮስና አባ ዲዮስቆሮስ ከብዙ ካህናት ጋር በጥይት ተመትተው ወደቱ ። አቡነ ስምዖን በዚህ ጊዜ መስተላቸውን ጨብጠው በጀገንነት የሃይማኖት ልጆቻቸውን በግደፋፈር ላይ እንዳሉ በጦር ተወግተው ሞቱ ። በጦርነቱ ላይ ግን ድሉ የዐፄ ሱስንዮስ ሆነ ።

ከዚያም በኋላ በንዴት ፡— የኢትዮጵያ ትዲላን አፅኖ ካፈረ በት እየወጣ ይቃጠል ጀመር ። ብዙ ካህናት መነኩሳትና ምልመናን ለጅ ጋዋቂ ሳይባል የተዋሕዱ ሃይማኖት ልጅ የሆነ ሁሉ እየተመረመሩና እየተጠየቁ ብዙ ሥዕይ ተፈጸመባቸው ።

ከጉጃም ፤ ከቤጊምድር ፤ ከትግራይና ከላቢታ ሰግዕትነት እያዋጥህ እያሉ መጥተው በሱስንዮስ አደባባይ ከ፩ ሺህ በላይ ሕዝብ ረገፈ ። በዚህም የተነሣ ለሰባት ዓመታት ያህል በኢትዮጵያ የሃይማኖት ጦርነት ተደረገ ። ንጉሡም በኃይል ጦርነቱን ለግቆም ሽቅብ ተልቶል በማለት ደከሙ ። ለጅቸው አቤቶ ፋሲል ምንም እንኳ በጦርነቱ ከአባታቸው ጉን መመለሳቸው ባያጠራጥር የርስ በርስ መተላለቁ ሁኔታ እያሳዘናቸው ነገሩን እንዲያበርሱት አባታቸውን ከመምከር አልቦዘኑም ።

ዐፄ ሱስንዮስ በነገሡ በጽኑነት ዓመት ታመው እንደበታቸው ተዘጋ ፤ በዚህ ጊዜ ልጃቸው አቤቶ ፋሲል ደንግጠው — እግዚአብሔር ይህን ደዌ በአባቴ ላይ ያመጣቸው የክርስቲያኖችን ደም በከንቱ ስላፈሰሱ ተቀይሞ ነው በማለት ፤ አባቴ እንደበታቸው ተዘግቶ ከፋኛ ታመዋልና አትርሱኝ እኔም ያዘዛችሁኝን ሁሉ እፈጽማ ለሁ ብለው ወደየገገማቱና አድባራቱ መልእክት እስተላለፉ ። ያን ጊዜ በጣም ዝነኛ የነበሩት ባሕታዊ የግንባረ ሥላሴው አባ ዓምዶ ሥላሴ ነበሩ ። የገዳማቸውን መነኩሳት አስከትለው ዐፄ ሱስንዮስ ታመው ወደ ነበሩበት ወደ ደንተዝ መጡ ። ሦስት ሱባኤ በጸሎት በምሕላ ቆይተው ጸበል አጠመጽቸው በዚህ ጊዜ የተዘጋ እንደባታቸው ተፈታ ። በዚህ ጊዜ ለልጃቸው ለአቤቶ ፋሲል « የእስክንድርያ ሃይማኖት ትመለስ ፤ የሮም ሃይማኖት ትርከስ ፤ ፋሲል ይን

ገሥ ብለህ አዋጅ አናገር » አሏቸው ። አዋጁ ታወጀ ፤ ሕዝቡም ተደሰተ ። የኢትዮጵያ አድባራትና ገዳማት የደስታ ደወል ድምፅ አሰሙ ፤ በየዋሻው በየበረሃው አልፎንሱ ያሳደደው መምህራንና መነኩሳት መጽሐፎቻቸውን ፤ ታቦቶቻቸውን እየያዙ ወደየቦታቸው ተመለሱ ። በኢየሱሳውያን ካቶሊኮች ተቃለው ከቤተ ክርስቲያናቸው የተለዩ ኢትዮጵያውያን ሁሉ ንስሐ እየገቡ ወደ ቤተ ክርስቲያናቸው እንዲመለሱ ተፈቀደላቸው ።

ዐፄ ሱስንዮስም ብዙ አልቆዩም በነገሡ በጽኑኛው ዓመታቸው ሞቱ ፤ ልጃቸው ዐፄ ፋሲል በመንገሳቸው ሕዝቡ የተደሰተውን ያህል በሱስንዮስም መሞት ደስታው የበለጠ ሆነ ። ይህ ሁሉ ሲሆን የደም ሰው አልፎንሱ ግን አሁንም ደንቀዝ ተቀምጧል ።

የፋሲል መንግሥት ሲደላየል በእጩ በትረ ጊዮርጊስ መሪ ነት ከአልፎንሱ ሚንዴዝ ጋር ለመከራከር ሊቃውንቱ ፈቃድ ጠየቁ ከሊቅ እስከ ደቂቅ በጉንደር ጉባኤ ተደረገ ። የተዋሕዶዎቹ አፈ ጉባኤ እጩ በትረ ጊዮርጊስ ነበሩ ። አልፎንሱ ሚንዴዝም ከወ ገናቹ ጋር ሁኖ ለከርከር ቀረቡ ። ጥያቄውን የጀመረው ራሱ አልፎንሱ ሚንዴዝ ነው ። የመጀመሪያው ጥያቄ እንዲህ የሚል ነበር ።

ጥያቄ ፡— አልፎንሱ ሚንዴዝ ፤

«የአብ የባሕርይ ልጁ ሞተ የሚለው ገጽ ንባብ ከምን ይገኛል

መልስ ፡— እጩ በትረ ጊዮርጊስ ፤

«ጠላቶቹ ስንሆን እግዚአብሔር በልጁ ሞት አዳነን» ይልብሀል ጳውሎስ ሮሜ ፩ ቁ. ፲ መልሱ ትክክለኛ ስለሆነ አላከራከረም ፤

ሁለተኛ ጥያቄ ፡— አልፎንሱ ሚንዴዝ ፤

የእግዚአብሔር ፊቱ ወዴት ነው ፤

መልስ ፡— እጩ በትረ ጊዮርጊስ ፤

በዚህ ጊዜ መብራት አስበርተው በጉባኤው መካከል አድርገው ፡— የዚህ መብራት ፊቱ ወዴት ነው ፤ ብለው ጠየቁት ይላ

ላል ። እሱ ግን መልስ አልሰጠም ። መልሱን ራሳቸው መለሱ ፤ የዚህ መብራት ገጽ በዚህ በኩል ብቻ ነው እንደማይባል የእግዚአብሔርም ፊት በዓለም ሁሉ ምሉዕ ነው አሉት ። ይልቁንም የእግዚአብሔር ፊት በክፉ አድራጊዎች ዘንድ ነው የሚለውን የዳዊት መዝሙር በመጥቀስ አልፎንሱ በጓደኞቻቸው ላይ ያደረሰው ግፍ አናዶአቸው ስለ ነበር ፊቱን በጥፊ አሉት ይባላል ። በዚህ ጊዜ የጎንደር ሊቅ ፡—

ረከብናሁ ለበትር ዘያደክማ ለሮሜ ፤

ጽሩበ በንባብ ወቅሩጸ በትርጓሜ ።

ብሎ ደስታውን በቅኔ ገለጠ ይባላል ። በዚህ ጊዜ ዐፄ ፋሲል አልፎንሱ ከሀገር ለማስወጣት ስለ ፈለጉ የፈጸማቸውን ድርጊቶች ሁሉ በፖርቱጋል ለካቶሊኮች ፓትረያርክ ምክንያቱን ሁሉ ገልጠው ጻፉ ። «የመጡት ሰዎች የሃይማኖት ሰዎች እንደመሆናቸው መጠን ምንም የረዱን ነገር የለም ፤ ያደረጉት ነገር ቢኖር በአባቴ ዘመነ መንግሥት እንዳልተጠመቅን ቆጥረውን እንደገና እናጥምቃችሁ አሉን ፤ ካህናቶቻችንን ዲያቆናቶቻችንን እንደገና እንካን አሉ ፤ በቤተ መቅደሳችን በእንጨት የተሠራውን የእኛን መንበር አቃጥለው የራሳቸውን የደንጊያ መንበር አቆሙ ፤ በእኛ ቀሳውስት የተባረከውን እንዳልተባረከ በመቁጠር እንደ ርኩስ ዕቃ በእሳት አቃጠሏቸው ።

የተደረገውን ሁሉ በይቅርታ ለማለፍ የማይቻል ስለሆነ ከእንግዲህ ወዲህ የሚደረገው ውይይት ፍሬ የሌለው ነው ። ሕዝበ ክርስቲያን ብዙ ሥቃይ ተፈጽሞበታልና ። ከዚህ በኋላ አልፎንሱ ሚንዴዝን ይህ ሁሉ ደም የፈሰሰ በናንተ ምክንያት ነውና ከነተከታዮችህ ከህገሬ ውጡልኝ አሉት ። እነሱም ከጎንደር ወጥተው በትግሬ ፍሬ ሞና በምትባል ቦታ ተደብቀው ሰነበቱ ። በፍሬሞና መደበቃቸውን ዐፄ ፋሲል ሰሞተው ባስቸኳይ በምጥዋ በኩል ከኢትዮጵያ እንዲያስወጡት ወታደሮችን ላኩ እነሱም ከፍሬሞና መጥተው በምጥዋ

74. (Job Luodiphus, Op. cit., p. 364) (J. Spencer, Islam in Ethiopia, Oxford 1952, p. 99).

በኩል ከኢትዮጵያ ለመውጣት መረብን ተሻግረው ከባሕር ነጋሽ የሐንስ አካን ዘንድ ሰነበቱ ። ከብረ ነገሥታችን እንደሚለው አልፎንሱ አዋኛል ብሎ እዚያ ተኝቶ ከጉንደር ተከትለውት መጥተው ለነበሩት ሁለት ኢትዮጵያውያን የቅብዕትንና የጸጋን እምነት አስተማረቸው ። በዚህ ጊዜ በኢትዮጵያ ሁለት እሾህ ተከባታላሁ አለ ይባላል ። ቅብዕትና ጸጋ ከሮማ ካቶሊክ ባህል ጋር እንዴት እንደሚዛመዱ ወደፊት እንገልጻለን ።

አልፎንሱ ሚንደዝ ከኢትዮጵያ ወጥቶ ያን ጊዜ የፖርቱጋል ግዛት ወደ ነበረችው ወደ ሕንድ ሔደ ሕንድ በደረሰ ጊዜም በዘመኑ የካቶሊክ ኃይል መንግሥት ወደ ነበረው ወደ እስፓኝ ንጉሥ መልእክት ላከ። «ኢትዮጵያን ወደ ላቲን ባህል ለመለወጥ አስቀድሞ ሀገሪቱን በጦር ኃይል መያዝ ያስፈልጋል ፤ አለዚያ ግን ድካማችን ሁሉ ፍሬ አላስገኘም» ብሎ የተደረገውን ሉሎ ዘርዘር ጻፈለት ። 75. ነገር ግን የእስፓኝ መንግሥት ኢትዮጵያን በጦር ኃይል ለመውረር ባይቃጣም ፤ ጉዳዩ እንዲጠና ወደ ቫቲካን ተላለፈ ። በቫቲካን ተጠጉቶ እንደገና የፈረንሳይ ካፑላኖችን ለመላክ ምልመላ ተጀመረ። ይህንንም ዐፄ ፋሲል ሰምተው ያለኔ ፈቃድ ግንኙን የውጭ አገር ሰው ወደ ኢትዮጵያ እንዳታሳልፉብኝ ሲሉ በምጥዋ ዙሪያ ሰፍረው ከነበሩ የሱኦኪን ፓሻዎች ጋር ስምምነት አደረጉ ። ስለዚህም ለጥቂት ጊዜ የካቶሊኮች ጉዞ ጥቂት ጋብ አለ ።

ዐፄ ፋሲል በሃይማኖት አላብቦ የሚመጣ ግንኛውንም ኃይል ከቤተ ክርስቲያን ጉን ሁነው የተከላከሉት ስለ ሁለት ዋና ዋና ምክንያቶች ነው ። አንደኛ በተዋሕዶ ሃይማኖት የሚያምኑ የቤተ ክርስቲያን አባል እንደመሆናቸው መጠን ሃይማኖታቸው ስለሚያስገድዳቸው ነው ። ሁለተኛው ግን ከርሳቸው በፊት የነበሩ አባታቸው ወደ ባዕድ ሃይማኖት በመግባታቸው ሕዝቡን እስከ መከፋፈል ድረጃ አድርሰው ስለ ነበር ፤ ሕዝብ እንዳይከፈል ሀገር እንዳይቆረቆር ለማድረግ ነው ።

75. cf. C. Beuani R.A.S.O., Vol. XIII (1913) letters nos. 13 and 23 to the king of Spain; Job Ludoiphus, Op. cit. (p. 265).

ይቆረቆሩ በነበራቸው ብሔራዊ ስሜት ነው ። 76. ኢትዮጵያ ያን ጊዜ እንደ ፋሲል ያለ ፤ እንደ ገላውዴዎስ ያለ መሪ ባይኖራት ፤ እንደ ዛሬ ሮይጂያና ደቡብ አፍሪካ ሁና ትቀር ነበር ።

አልፎንሱ በሐማሴን አዋኛል ብሎ ተኝቶ በድብቅ የቅብዕትና የጸጋን ሃይማኖት ያስተማራቸው ሰዎች ኤዎስጣቲዎስ ዘላንኳ ጊዮርጊስ (ጉጃም) ፤ ቀረንጭ መናፍቅ ተክለ ሃይማኖት (ዘሸዋ) ናቸው ። የቅብዕትን ባህል ያስተማረው ለኤዎስጣቲዎስ ነው ። የጸጋን ባህል ለተክለ ሃይማኖት ነው ። ቅብዕትና ጸጋ በንባብ እንጂ በምሥጢር አንድ ናቸው ። የሮማ ካቶሊክ ሁለት ባሕርይ ዘውግ ናቸው ። የያንዳንዳቸውን ደግሞ በቦታው እንገልጻለን ። በተዋሕዶዎች እና በሮማ ካቶሊኮች መካከል በተደረገው ጦርነት ፤ የተዋሕዶዎች የጦር አበጋዝ ሁነው የዋሉት ብፁዕ አቡነ ስምዖን በጦር ተወግተው ከሞቱ በኋላ አንድ ቀሳጢ ግብጻዊ ጳጳስ ነኝ ብሎ መጥቶ ሲቀስጥ ቆይቶ በኋላ ጓደኛው ቀሳጢነቱን ነግሮበት በደቅ ታሥሮ ይኖር ነበር ። ኋላ ግን ዐፄ ፋሲል ወደ ግብፅ ተላልከው አቡነ ግርቆስ የተባሉትን ጳጳስ አስመጡ ። የቅብዕትና የጸጋ ሃይማኖትም እንደ ሰድድ እሳት ውስጥ ውስጡን ተያይዞ ስለ ነበረ ፤ አዲሱ ጳጳስ እንደ መጡ ቅብዕቶች ከተዋሕዶዎች ጋር እንዲከራከር ቀን ይቀጠርልን ብለው አመለከቱ ። በዚህ ጊዜ የአልፎንሱ ግንር ደረሰ በሃይማኖት የርስ በርስ መለያየት ተጀመረ ። ንጉሡና ጳጳሱ በተገኙበት እንዲከራከሩ ተፈቀደ ። በተወሰነው ቀን የቅብዕቶች ተወካይ ዘኢየሱስ የተባለ ሰውና የተዋሕዶዎች ተወካይ አዳም ዘኢየሱስ ከርከር ገጠመ ። በመጨረሻም የተዋሕዶዎች ተወካይ አዳም ዘኢየሱስ አሸነፈና ጉባኤው አበቃ ። ነገር ግን የሚሊዮኖች አላብርስ በርስ አለያይተው ዘወር ለማለትና ኋላም እነሱ የዘሩት ልዩነት ወንድማማች ሲጋደሉ ለመሳታት ከተመቸም አስታራቂ መስሎ ገብቶ አገርን ለመያዝ ስለሆነ ፤ ከገላውዴዎስ ዘመን መንግሥት ጀምሮ ባንድነት ሁነው ከውጭ የመጣ የሃይማኖትም ሆነ የሀገር

76. J. Spencer Islam in Ethiopia, Oxford 1952 (p. 100).

ጠላታቸውን ድል ሲያደርጉ የኖሩ ኢትዮጵያውያን እዚህ ላይ በአ ልርንሱ ተንኩል በተመረዙ ሁለት ሰዎች ስብከት መለያየታቸውና ርስ በርስ ያም መፋሰሳቸው ያሳዝናል ። በቤተ መንግሥትም በየ ጊዜው የሚነግሡ ነገሥታት አንዱን አንዱ ሲደግፍ አንዱን አንዱ ሲነቅፍ ከባድ ችግር ተፈጥሮ ነበር፤ ለምሳሌ በዐፄ ዮሐንስ ቀዳ ግዊ (አዕላፍ ሰገድ) ዘመነ መንግሥት በቅባቶችና በተዋሕዶዎች መካከል ተነሥቶ በነበረው ክርክር ንጉሡን ወዳንድ ወገን አደሉ በመባል አሳምቷቸው ነበር ።

ዐፄ ዮሐንስ ቀዳግዊ ወዲያው እንደ ነገሡ ቅብባቶችና ጸጉች አንድ ወገን ሁነው ከተዋሕዶዎች ጋር አንድንከራከር ይፈቀድልን ብለው ጠየቁ ። ጉባኤው ተፈቀደ፤ ጉባኤው በተደረገበት ዕለት የጥያቄው ቅድሚያ ለተዋሕዶዎች ተሰጠ ። የተዋሕዶዎቹ ተወካይ ቅብባቶችና ጸጎች አንድ ወገን ሁነው እንደ መጡበት አውቆ አስ ቸጋሪ ጥያቄ ጠየቃቸው ።—

ጥያቄ፡— የተዋሕዶዎች ተወካይ ፤ ሃይማኖት አንዲት ናት ወይስ ሁለት ?

የቅባቶችና የጸጎች ተወካይ ግን ሁለት ብል አውሎስ ሃይማ ኖት አንዲት ናት ብሏልና ያስረታኛል፤ አንዲት ናት ብል ቅብባ ትና ጸጋ ተባብረናልና የናንተ ሃይማኖት ሁለት ነው ብሎ ይረታ ኛል ብሎ ደንግጦ ዝም አለ ። በዚህ ጊዜ ንጉሡ ጣልቃ ጥብተው ይህን ተውና ሌላ ጥያቄ ጠይቅ አሉት እሱም ንጉሡ እንዳደሉበት ተሰ ምቶት ቀን ይሰጠኝ አለ ። ስምንት ቀን ተሰጠው እነዚያም ንጉሡ ያደረጉላቸውን ድጋፍ በመግለጥ በየመንገዱ ጻፈ፡— « ዛሬ ንጉሡ ለኛ ባያደሉ ተረትተን ነበር » እያሉ በደስታ ወደየቤታቸው ሔዱ የተዋሕዶዎቹ ተወካይ ግን ዳኛ በግጣቱ ተናዶ ተማሪዎቹን ሰብስቦ አገሩ አክሱም ነበር፤ ወደ አክሱም ሔደ ይባላል ። በዚያ ጊዜ የነ በሩ ሊቃውንት ሃይማኖታቸውን የሚመሠክሩት በቅኔያቸው ነበር መናፍቃንንም በቅኔ ይገሥጁቸው ነበር ። ለምሳሌ የሮማን የሁለት ሰህርይ እምነት ሲነቅፉ፡— ሊቃውንት ከተቀሩቸው ፤

ቃለ እምነ ሥጋ
በአፍኦ ፈለጡ ውሎደ ሮሜ
ዘንተኒ ልማደ ዘአፍኦ (ዘሮሜ) ከመ ኢንግበር ልማደ
ዋሕድና ከልኤቱ በታቦር ተግህደ
ዘሰገደሂ ሊቃል እንዘ ይሬሲ አሐደ
ለሥጋ ሰገደ ኀበ ሰገደ
ባዕደ አብ እስመ ኢወለደ
ወድንግል ኢወለደት ባዕደ ።

በዚሁ ዓይነት የሮማ ሃይማኖት ቅርንጫፍ የሆኑትን ቅብባቶችንም ይገሥጁቸው ነበር ።

የተዋሕዶ ሊቅ ቅብባቶችን ሲነቅፍ የተቀኘው፡—

መንበረ ኪሩባዌ
እመ በቅብባት ወረሰ ፍሬ ከርሥኪ ዕጹብ
ዘወርቀ ድንጋሌ ማርያም መሴብ
እስመ ከግሁ ኩልነ ሱቱፋነ ቅብባት ሕዝብ
እስፍንተ ያንምር መንበሩ ለአብ

ወእስፍንተ ይጸውር ኪሩብ ። ይህንና ይህን የመሳሰለ ቅኔ ይቀኙ ነበር ። የቅብባቶችና የጸጎች አዲስ ትምህርት ሆነ ተብሎ ለግለሰቦች የተተከለ እሾህ ስለሆነ በጥቂት ጊዜ ውስጥ ካህናትን ብቻ ሳይሆን ሕዝቡን ከመንግሥት ፤ መንግሥትንም ከሕዝቡ ግለ ያየቱን ቀጠለ ።

ኢዎስጣቲዎስ በሀገሩ በጉጃም ቅብባትን አስፋፍቶ ስለነበር የጉጃም ባላባቶችና ከሊቃውንቱም ብዙዎቹ ቅብባቶች ነበሩ ። በጉ ንደርና በሸዋም ቁረንጭ መናፍቅ ተከለ ሃይማኖት የጸጋን እምነት ስላስተማረ ሊቃውንቱ ሁሉ ይተማሙ ነበር ።

ከላይ እንዳየነው በቀዳማዊ ዮሐንስ ጊዜ ተሰሚነት የነበራቸው ቅባቶች ነበሩ ። በልጃቸው በአድያም ሰገድ አያሱ ዘመነ መንግሥት ግን ወደ ቤተ መንግሥት መግቢያ አላገኙም ። የሃይማኖት ክር ክርም አልተነሣም ። ከአድያም ሰገድ አያሱ በኋላ በዐፄ ተከለ ሃይ

ግናት ዘመን መንግሥት እንደገና ጉባኤ እንዲደረግ ተወስነና ንጉሡና ጳጳሱ በተገኙበት ጉባኤ ተደረገ። በዚህ ጉባኤ ላይ ተዋሕዶዎቹ ረቱ፤ ጳጳሱ አቡነ ግርቆስም ከእንግዲህ ወዲህ ክርስቶስን በቅብዎት የባሕርይ ልጅ የሚለውን ሁሉ አወግዛለሁ አሉ፤ ቅባቶች በብዛት ተስፋፍተው የነበሩ በጉጃም ስለ ነበር ለዚህ ጉባኤ ከጉጃም ወደ ጉንደር መጥተው የነበሩት ሁሉ ታሠሩ። ከእኔ ተክለ ሃይማኖት በኋላ የነገሡት ዐፄ ቴዎፍሉስ ግን የጉጃምን ድጋፍ ለማግኘት ሲሉ እንደአባቶቻቸው ጉባኤ ሠርተው ክርክር ሳይሰሙ እንኳ « ክርስቶስ በቅብዎት የባሕርይ ልጅ ነው » የሚል አዋጅ አወጁ። በዚህ ጊዜ የተዋሕዶዎች ክፍሎች ተርበው ምነው ንጉሥ ሆይ እንደአባቶቻቸው ዘመን በይፋ በጉባኤ ሳንከራከር እንዲህ ያለ አዋጅ አወጃለን ብለው ቢጠይቋቸው ጉጃምን ስለምወድ ነው የሚል መልስ ሰጧቸው ይባላል። በዚህም ጊዜ ተዋሕዶዎቹ እገነዘቡ ነው ተመለሱ። ከዚህ በኋላ የውስጥ ለውስጥ ትርጉምና በንጉሡም ላይ ጥላቻ ተፈጠረ።

7/6/80

በውስጥ ያለው ብጥብጥ በዚህ ሁኔታ ላይ እያለ በ፩፻፱፻፲፱ ዓ.ም. ላይ የነገሱት ዐፄ ዮሐንስ የጦር መግሪያ እንዲያቀብሏቸው ሦስት የካቶሊክ ሚሲዮኖችን በወልቃይት ዐይነ እግዚእ በሚባል ቦታ በድብቅ አስቀምጠው ይማከሩ ነር፤ እርሳቸው ከሞቱ በኋላ ምሥጢር ተገለጠ። ሰዎቹ የመጡት አንዱ ከኢስትሪያ፤ ሁለቱ ከርም ነው። ሰማቸውም ሚካኤል — ሳሙኤል — ጳዊት ይባላሉ። ዐፄ ጳዊት አብራክ ሰገድ በ፩፻፱፻፲፱ ዓ.ም. ሲነግሡ እነ አባ መዝሙር የተባሉ በነዚህ ሚሲዮኖችና በሚቹ በዐፄ ዮሐንስ መካከል ስለ ነበረው የውስጥ ግንኙነት የተደበቀውን ምሥጢር አውጥተው የተደበቁት ሚሲዮኖች ይቅረቡልን ብለው አቤት አሉ። ጉዳዩን ለመስማት ጉባኤ ተሰበሰበ፤ እነሱም ወደ ጉባኤው ቀርበው ሃይማኖታቸውን ቢጠየቁ ካቶሊኮች ነን አሉ። በዚህ ጊዜ የተሰበሰቡት ሊቃውንትና የሃይማኖት ሰዎች እነዚህን በሱስንዮስ ዘመን ብዙ ደም ያፋ ሰሉ አይደሉም ወይ ብለው ይሙት በቃ ፈረዱባቸው። ወዲያው የሞት ቅጣት ተፈጸመባቸው።

እነዚህ ሚሲዮኖች ከተገደሉ በኋላ ቅባቶች ከተዋሕዶዎች ጋር ለመከራከር ጉባኤ እንዲደረግላቸው ንጉሡን ዐፄ ጳዊትን ጠየቋቸው የንጉሡ ቤትወደድ ዘጊዮርጊስ ራሱ ቅባት ስለ ነበር እሱ እንደሚረዳቸውና እንደሚያሸንፉም ተስፋ አድርገው ነው። ንጉሡም ጉባኤው እንዲደረግ ፈቀዱ፤ ነገር ግን በጉባኤው ላይ ለመገኘት ስለአልፈቀዱ ቤትወደዳቸው ዘጊዮርጊስ በጉባኤው እንዲገኝ አዘዙ። በዚህ ጊዜ የተዋሕዶዎቹ ክፍሎች ይህ ሰው ቅባት መሆኑን ስለሚያውቁ የሱን ውክልና አልተቀበሉትም። በመካከሉ ንጉሡ ራሳቸውን ከሐሚት ለማዳን ሲሉ ጉዳዩ ሃይማኖትን እንጂ አስተዳደር የሚመለከት ስላልሆነ ወደ ንጉሥ መቅረብ የለበትም። በጳጳሱ በአቡነ ክሬስቶዶሉ (ገብረ ክርስቶስ) መታየት አለበት ብለው ወደ ጳጳሱ መሩት። ጳጳሱ ግን እንደነ አቡነ ሰምዖን ያይደሉ ፍርሀትና አድር ባይነት ያጠቃቸው ሰው ስለ ነበሩ ፤ የንጉሡንና የቤትወደድ ዘጊዮርጊስን ዝንባሌ ተመልክተው፡— « ሃይማኖትዎ ምን ድነው? » ተብለው ቢጠየቁ « ሃይማኖቴ ተዋሕዶ ነው » በግለት ፈንታ « ሃይማኖቴ ከኔ በፊት እንደነበሩት እንደ አባ ግርቆስና እንደአባ ሲናዳ ነው » ብለው መለሱ። በዚህ ጊዜ የቅባት ወገኖች የሆኑት በቤትወደድ ዘጊዮርጊስ አቅራቢነት ወደ ንጉሡ ቀርበው ጳጳሱ የተናገሩትን ነገሯቸው ፤ ንጉሡም የአባ ግርቆስና የአባ ሲናዳ ሃይማኖት ምን ነበር አሏቸው። እነሱም ቅባት ነዋ፤ ብለው በድፍረት ተናገሩ ንጉሡም እንግዲያውግ « በተዋሕዶ የባሕርይ ልጅ የሚሉት ተረቱ ፤ በቅብዐተ መንፈስ ቅዱስ የባሕርይ አምላክ ሆነ የሚሉት ረቱ » ብላችሁ አዋጅ ንገሩ አሉ፤ አዋጅ ተነገረ። የተዋሕዶዎቹ ክፍሎች በጳጳሱ መልስና በንጉሡ አዋጅ እገነዘቡ ጳጳሱን እንደገና ሐደው ቢጠይቋቸው ብቻቸውን ስለ ነበሩ « ሃይማኖቴ ተዋሕዶ ነው » አሏቸው።

በዚህ መልስ ደስ ብሏቸው ወደ እጩው መኖሪያ ቤት አዘዙ ተሰብስበው ሐደው ንብረት እያሉ ሲዘምሩ ንጉሡና ቤትወደዳቸው ጉንደር ወራው ደረሳቸው። በዚህ ጊዜ አዋጃችንን ጥሰዋል ብለው በጣም ተናደዱ ንደታቸውንም ለመወጣት በጉንደር አካ

ባቢ የሚኖሩ ጃዊ የሚባሉትን የእስላምና የአረግውያን ክፍሎች አስታጥቀው በእጩጌው ቤት የተሰበሰቡትን ሁሉ አንድ እንኳ ሳያተርፉ ፈጅዋቸው ። በዘመኑ የነበሩት እጩጌ ተክለ ሃይማኖትንም እግራቸውን ከከብት ጭራ ጋር አሥረው መሬት ለመሬት ራቁታቸውን እየገጡቱ አውለው ገደሏቸው ። በዚያ ጊዜ በተዋሕዶዎቹ ላይ የተፈጸመው ግፍ በአልፎንሱና በሱስንዮስ ጊዜ ከተፈጸመው የማያንስ ነው ። ጳጳሱም ከላይ እንደተገለጠው እንደ አባቶቻቸው ያይደሉ ፈሪና መስሎ አዳሪ ስለነበሩ በንጉሡና በቢትወደዱ ትእዛዝ እንደገና «በቅብአታ መንፈስ ቅዱስ የባህርይ አምላክ ሆነ» ብለው አወጁ ። በተዋሕዶዎቹ ሥቃይ ቅባቶቹ ከልክ ያለፈ ተደሰቱ ። ይህም የርስ በርስ ደም መፋሰስ የአልፎንሱ ሚንዴዝንና በጠቅላላውም የውጭ ሚሲዮኖችን ተንኮል ሲያስታውስ የሚኖር ነው ።

ያን ጊዜ በተፈጸመው ዕልቂት ከተደሰቱት ክፍሎች አንዱ የተቀኘው ፡

ሰላም እብል ለሰብላ እዘዞ ፀረ ቅባት

ወእጩጌሆሙኒ እጩጌነት ከሚስት

ሶበ እንቢ ለግዜር ይቤሉ ወእንቢ ለንጉሥ ጻዊት

ጃዊ ቀደደ ሆድ ሆድ ወሰለሰሙ እስከ ጎንበርት

ወበእንተዝ ይቤሉ በ፶ ዓመት ግዝረት ።

የቅባቶችና የተዋሕዶዎች ክርክርና ጠብ በዚሁ ብቻ የተፈጸመ አይደለም አሁንም ወደፊት እናየዋለን ።

1769-1855 — 1995

ጥዕራፍ ፩ ፤

ከዘመነ መሣፍንት እስከ አሁን

ከ፳፻፲፱፻፱—፳፻፲፱፻፳፩ ዓ. ም. ድረስ ኢትዮጵያ በመሳፍንት አገዛዝ እንደ ቅርጫ ሥጋ ተከፋፈለች ። በዚህ ጊዜ ቤተ ክርስቲያንም እየተዳከመች ሔደች ። የኢትዮጵያን ቤተ ክርስቲያን ያሁኑን ይዞ ታዋን ለማወቅ በየጊዜው የደረሰባትን ወረራ ስናውቅ ብቻ ነው ። በዚህ በዘመነ መሳፍንት ነገሥታቱን ለምስል ብቻ አንግሠው እያስቀመጡ አገሪቱን የሚመሩት አምባ ገነን መሳፍንትና መኳንንት ስለ ነበሩ ዘመናቸውም ዘመነ መሳፍንት ተብሏል ። እነዚሁ መሳፍንት እርስ በርሳቸው ስለማይስማሙ አንዱ ሌላውን ለማጥፋት ከውጭ አገር መሣሪያ ለማስገባት በሚሲዮኖቹ አማካይነት ወደ የመንግሥታቱ ይላላኩ ነበር ። በዚህ አጋጣሚ ሚሲዮኖቹ ሃይማኖታቸውን ለማሠራጨት አመች ጊዜ ሆነላቸው ። በየመኳንንቱ ቤት እየተቀመጡ አማካሪዎች ሆኑ ። በተለይ በሰሜኑ ክፍል ኤርትራን ለምሳሌ ብንወስድ ከኤርትራ ክፍል ብዙዎቹ ጦጦ እስልምና የሔዱት በዚሁ በዘመነ መሳፍንት ነው ። በዚህ ክፍል ሀገር ቆለኞቹ ክርስቲያኖች ለብዙ ዓመታት ካህናትና የሃይማኖት መምህራን አይተው ስለማያውቁ የእስላም ወራሪ በመጣባቸው ጊዜ የቤተ ክርስቲያናቸውን ንዋያት ቅዱሳት ተሸክመው በረሀ ለበረሀ በመዞር የሃይማኖታቸው መጠበቂያ አድርገውት እንደኖሩ በታሪክ ይታወቃል ። ጳላ ግን ካህን የማጣቱ ችግር እየቀጠለ ስለሔደ አባቶች አልፈው ልጆች ሲተኩ የሃይማኖታቸው ምልክት የነበሩት ንዋያት ቅዱሳትም በየዋሻው ምስጥ እየበላቸው ተበጣጥሰው ሲያልቁ ወደ እስልምና ሃይማኖት ተላቡ ። የራሳቸውን ባህል ስላጡት የቱርኮችንና የዓረቦችን ባህል ተሸክሙ ። «በኒአሚር» የሚባሉት መሠረተ ክርስቲያኖች የመሐመድ ተከታዮች ለመሆን የበቁት «በፋካራ ፋንጅ» ተሰበው «በመሐመድ አትማን

እልጣርጋኒ» ተሰብከው ነው። ይህ ሰው ብዙዎቹን ክርስቲያኖች ወደ እስልምና መልሷል። የላከውም «አህመድ አብን አድሪስ» የግብፅ መሪ የነበረው ነው። 77. ግሪያና ቤት አሰገደ የሚባሉት ደገጥ 78. «አድ ሻይክ» በሚባሉ የእስላም ሚሲዮኖች ተሰበው እስላሞች ሆኑ በለጌ ተባብሮት ባላባቸው ግብጻውያን ቀይ ባሕርን በያዙ ጊዜ እንደሌሎቹ ዘመዶቻቸው ከቤተ ክርስቲያናቸው ተለዩ በዚህ ምክንያት በመጀመሪያ ጠንካራ የክርስቲያን ይዞታዎች የነበሩ ሁሉ የእስላም ይዞታዎች ሆኑ ብዙ የሰውና የቦታም ስሞች ሳይቀሩ በክርስቲያኖች ታሪክ መሠረት ተሠይመው ከነበሩበት ቀለ ውጣው በዓረብ ስም መጠራት ጀመሩ። 79. በሰሜኑ ክፍል ይህ ጉዳት የደረሰባት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በደቡብና በምዕራብ ክፍል ተመሳሳይ ጉዳት ደርሶበታል። በደቡብና በምዕራብ የነበረው የክርስትና ታሪክ በሰሜን ከነበረው የግንባታ ነበረ። አሁን ግን ሁሉንም አረም ውጦት ተገኘ።

ስለ ደቡብ ክፍል የክርስትና ታሪክ የአቡነ ተክለ ሃይማኖትን ሐዋርያዊ ጉዞ እንኳ ብንጠቅስ አጭር አይደለም። እርሳቸው የነበሩ በ፲፫ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ነው። የመጀመሪያ ሐዋርያዊ ጉዞአቸውንም ወደ ደቡብ ኢትዮጵያ አድርገው ብዙ አብያተ ክርስቲያናት ማሳነጻቸውን ብዙ ገዳማትንም መመሥረታቸውን ገድላቸው ይነግረናል። ተልዕኳቸውን ፈጽመው በደብረ ሊባኖስ ገዳማቸው በተወሰኑበት ጊዜም በመላ ኢትዮጵያ ፲፪ ደቀ መዛሙርቶቻቸውን ሲያሰግሩ በደቡብና በምዕራብ ኢትዮጵያም ዕጣ የደረሳቸው ብዙ ገዳማትን ሠርተዋል። የክርስቲያኖችን ሕይወትም በክርስቲያናዊ ትምህርት መሥርተዋል ከዚያ ጊዜ ጀምሮ ምንም እንኳ አልፎ አልፎ ከጉረቤት አገሮች የሚመጡ የዓረብ ሚሲ

77. ሸህጃጸ፤

78. ሸህጃጸ፤

79. J. Spencer, Islam in Ethiopia (Oxford, 1952) p. 113.

የኖች መኖራቸው ባይካድም ክርስትና በደቡብና በምዕራብ ኢትዮጵያ የጠነከረ ኃይል ነበረው።

ከላይ እንደ ተናገርነው ኢትዮጵያ በመሳፍንት በተከፋፈለች ጊዜ ግን የደቡብና የምዕራብ ኢትዮጵያ ሕዝብ ክርስቲያን ብዙ ውጥ ወደ እስልምና እና ወደ አረማዊነት ተለወጠ። በክርስትና ቸው የጸኑትም እስከ አራት ትውልድ ድረስ ካህን አይተው አያውቁም ነበር። ሃይማኖታቸውንም የሚያውቁት ካባቶቻቸው ባገኙት ልማድ ብቻ ነበር። ለምሳሌ በሊሙ (እናርያ) አጠገብ ኖኖ በሚባለው አገርና በአካባቢውም ጥንት ሳይለወጥ የመጣውና የአባቶቻቸውን የክርስትና ሃይማኖት ጠብቀው የኖሩ ክርስቲያኖች ነበሩ። አጽዋማት በአላትን ሳይቀር ባህረ ሐሳብ ሳይኖራቸው ራሳቸው በልማድ ያወጧቸው ነበር። በአካባቢዋ ላሉት የክርስቲያን እውራጃዎችና መንደሮች መሪ ብርሃን የነበረችው ኖኖ ለመቶ ዓመታት ያህል ካህን አይታ አይታወቅም ነበር። በቂስ ግጣት ምክንያት ብዙዎቹ ክርስቲያኖች እምነት እንጅ ጥምቀት አልነበራቸውም።

ከኖና ቀጥሎ ብዙ ሕዝብ ክርስቲያን የሚኖርበት አገር ጥቻ የተባለው ነው። በጥቻ ግራኝ እንኳ ያላፈረሳቸው ብዙ አብያተ ክርስቲያናት ነበሩ። የዚህ አገር ክርስቲያኖች በየሳምንቱ እሑድ ወደ ቤተ ክርስቲያን በሚሰበሰቡበት ጊዜ ተድሶ የሚያቀርብ ቄስ ስላልነበራቸው ልጆቻቸውን አዝለው ቤተ ክርስቲያኑን እየሰሩ «ንስእለኪ ግርያም» እያሉ ለመኖቸውንና ጸሎታቸውን ለአገዛዚብ ሔር አሰምተው ይመለሱ ነበር። 80. ይህ ዓይነት የክርስቲያኖች ችግር በጣም እየባሰበት ሔደ። የዚህ ክፍል ባላባቸውና ታላላቅ ሰዎችም ከሱዳንና ከአረብ አገሮች የሚመጡ ሽቱና ልዩ ልዩ የጌጥ ዕቃዎችን ለግገኙት ሲሉ ከዓረብ ነጋዴዎች ጋር ወዳጅነት አበጁ በዚህ ሳቢያ አረቦች ሃይማኖታቸውንም ቀስ በቀስ አስጠኝተው። የእስልምናን ሃይማኖት ያለምንም ችግር ተቀበሉ። አለቃው ከተ

80. "Annales de la Porop de la Foi XVII 279.

ያዘ የጭፍራው ኃይል አይመከትምና ሕዝቡም እነሱን እያዩ ተገልብጠው ሰለሙ ። ብሔራዊና ክርስቲያናዊ ስማቸውንም ትተው በአረብ ስም መጠራት ጀመሩ ። በወንጌል ፈንታም ትምህርቱ ቁርዓን ሆነ በጠቅላላ ጥንተ ክርስቲያን የነበሩት ክፍሎች ለምሳሌ በከፋ ክፍለ ሀገር ብቻ እንኳ ጌራ ፣ ጉማ ፣ ሊሙ ፣ (እናርያ) የሚባሉት ሁሉ ባንድ ጊዜ ወደ እስልምና ተለወጡ ።

በዚህ የጨለማ ወቅት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የምታደርገውን አጥታው ስትቸገር በመከራዋ ላይ መከራ ለመጨመር በመሀል አገር ያለውን ክርስቲያን ደግሞ ለመከፋፈል 81. የርማ ፓፓ የነበረው ጎርጎርዮስ ፲፮ኛ በ፩፻፷፱ ዓ.ም. የላቲን ሚሲዮኖችን በብዛት ላከባት ። በጊዜም በ፩፻፷፱ ዓ.ም. 82. ጉግልዬልሞ ሞሳላ የተባለው ሚሲዮናዊ (ካቶሊክ) በከፋና ባንዳንድ የደቡብ ኢትዮጵያ ግዛቶች እየተዘዋወሩ በክርስቲያኑ ሕዝብ መካከል የሚለያይ ትምህርት ያስተምር ጀመር ። ነገር ግን የኢትዮጵያን ክርስቲያኖች ልቡና እንዳሰበው ልል ሁኖ አላገኘውም ። የሕዝብ ክርስቲያኑ ጠንካራነት መከራውን ሳይሰቀቅ ታግሎ እምነቱን ቢያቆይም ፣ ቤተ ክርስቲያኖችን በዘመነ መሳፍንት ብዙ ቅርሶቿን አጥታለች ።

በሀገር ውስጥ ብቻ ሳይሆን በኢየሩሳሌም ከነበሩን አያሌ ቦታዎች ብዙዎቹን የተነጠቅነው በዚሁ በዘመነ መሳፍንት ነው ። የውስጥ ብጥብጥ ስለ ነበረ በየዓመቱ ለትንሣኤ ወደ ኢየሩሳሌም ይደረግ የነበረው ጉዞ ተቋረጠ ። እዚያ ይኖሩ የነበሩትም መነኩሳት በችግርና በሕመም አለቁ ። በዚህ ጊዜ በየምክንያቱ ባለቤት የሌለው የጠፍ ንብረት ሁኖ በአርመኖችና በግሪኮች ብዙ ንብረት ተወሰደ ። ለምሳሌ ጥንት በጎልጎታ ውስጥ የታሪክ ቦታዎች ያሏቸው ግሪክ ፣ አርሜን ፣ ኢትዮጵያ ፣ ሶርያና ግብፅ ሲሆኑ ኢትዮጵያ ከነዚህ ተለይታለች ። ሌሎቹ ግን እስካሁን ድረስ ርስታቸውን እንደያዙ ናቸው ።

81. ፩፻፷፱፩-፵፮
82. Guglielmo Mossala.

በዘመነ መሳፍንት መጀመሪያ ላይ የነበሩት አቡነ ቄርሎስ 83. ከሞቱ ወዲህ በኢትዮጵያ ጳጳስ ስላልነበረ ፣ የትግራ ፣ የሰሜንና የላባታ መስፍን የነበሩት ደጃዝማች ውቤ ለመንገሥ አሰበው ጳጳስ እንዲላክላቸው አለቃ ሀብተ ሥላሴ የተባሉ ባለሟላቸውን መልእክት አስይዘው ወደ እስክንድርያ ላኩ ። ሊቀ ጳጳስ አቡነ ጴጥሮስ የሲኖዶስ ስብሰባ አድርገው በምንኩስና ስማቸው አባ እንድርያስ ይባሉ የነበሩትን የጳጳሩ ዓመት ወጣት መነኩሴ አባ ሰላማ ሣልሳይ ብለው ተብተው ወደ ኢትዮጵያ ላኳቸው ። 84. አቡነ ሰላማ ከመምጣታቸው ቀደም ብሎ በሸዋ የይፋቱ ባላባት ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ሁለት ልደት (ተዋሕዶ ማለት ነው) የምትል ሁሉ ሀገሪን ልቀቅልኝ ብለው አዋጅ ነግረው ስለ ነበር ብዙ የተዋሕዶ ሊቃውንት እነ አለቃ ወልደ ኪዳን ከሸዋ ተባረው በጎንደር ይኖሩ ነበር ።

አቡነ ሰላማ «በመንፈስ ቅዱስ ተቀብቶ የባሕርይ ወይም የእጋ ልጅነትን አገኘ» የሚሉትን የቅብዐትና የእጋ ክፍሎች እያወገዙ የተዋሕዶን እምነት ሲያስተምሩ ብዙ ጭቅጭቅና ብጥብጥ ተነሣ ። ቅብዐት ፣ እጋና ካቶሊክ የሆኑት ተባብረው በአቡነ ሰላማና በተዋሕዶ ደዎቹ ላይ ያድሙ ጀመር ። በዚህም ምክንያት በጉጃም ፣ በሰፖና በሌሎችም የኢትዮጵያ ክፍሎች የሚገኙ ቅብዐትና እጋ የሆኑ ሁሉ መልእክተኞቻቸውን ወደ ጳጳሱ እየላኩ ብዙ ብጥብጥ አስነሱ ። በዚህ ጊዜ አቡነ ሰላማ የተዋሕዶዎቹን ሊቃውንት አስከትለው ወደ ትግራ ተሰደዱ ። ቅብዐትና እገቶችም አሸነፍን ብለው እየተደሰቱ ወደ የሀገራቸው ተመለሱ ። ከሸዋ ለመጡት መልእክተኞች መሪ በንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ቤት የሚኖር ደብተራ አሥራት የሚባል ሰው ነበር ። እሱ ከነተከታዮቹ ወደ ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ቤት ሲገባ የድል አድራጊ አቀባበል ተደረገለት ። አዝማሪም እንዲህ ብሎ ገጠመ ይባላል ።

83. ፩፻፷፱፩
84. ፩፻፷፱፩ ገጽ ፫ ፤

እንደ አሥራት ግን አለ የሚያውቀው ድጓውን ፡
ትግራ መርቶት መጣ ያን ረጅም አቡን ።

ያን ጊዜ ትግራን የሚገዙትና አቡነ ሰላማንም ያስመጧቸው
ደጃዝማች ውቤ በጸጋነት ይታሙ ስለ ነበር ጳጳሱ አሁንም የመን
ፈስ ዕረፍት አላገኘም ። ስለዚህም ደጃዝማች ካሣ (ቴዎድሮስ)
በሃይማኖት ፍጹም ተዋሕዶ መሆናቸውን ሰምተው አብረዋቸው የነ
በሩትን ሊቃውንት አስከትለው ወደ ደጃዝማች ካሣ መጡ ። እርሳ
ቸውም በክብር ተቀብለው የክብር ቦታ ሰጧቸው ። በዚያ ሁኔወ
ለደጃዝማች ካሣ ጠቃሚ ምክር ይመክሩአቸው ነበር ። ኢትዮጵያን
አንድ ለማድረግ የሚቻለው አንድ ሃይማኖት ብቻ ሲኖር መሆኑን
ጧት ግታ ይነግሩአቸው ነበር ። ደጃዝማች ካሣም በምክራቸው
ደስ ስላላቸው የመንበረ ግርቆስን ምሥጢረ ሃይማኖት (ደግማ)
በጽሑፍ አዘጋጅተው እንዲያቀርቡ አቡነ ሰላማን ጠየቋቸው ። እር
ሳቸውም የተዋሕዱን እምነት አብራርተው በመግለጥ «በቅብዓት
የባሕርይ ወይም የጸጋ ልጅ ሆነ» የሚለውን በመንቀፍ ጽሑፍ አዘ
ጋጅተው 85. በአዋጅ እንዲነገር አደረጉ ። ደጃዝማች ካሣም ይህን
የአቡነን እምነት ያልተቀበለ ከፍ ብሎ አንገቱን ዝቅ ብሎ ባቱን
ይቀጣል ብለው አዋጁን በአዋጅ አጸደቁ ። በዚህ አዋጅ መላው
የኢትዮጵያ ሕዝብ ሲደሰት አንዳንድ ካቶሊኮችና የቅብዓትና የጸጋ
እምነት ያላቸው እንደገና ሁከት ፈጠሩ ።

በዚህ ጊዜ በአካለ ጉዛይና በምጥዋ የካቶሊክን ሚሲዮን
ሲመራ የነበረ አባ ያዕቆብ የተባለ ኢጣልያዊ 86. በዚህ
አዋጅ መሠረት የኢትዮጵያን ምድር ለቆ እንዲወጣ ተደረገ ።
ከርሱ ጋር በእምነት የተሳሰሩ ጥንተ ቅብዓትነት የነበራቸው አባ
ገብረ ሚካኤል የሚባሉ የመርጡ ግርያም መነኩሴ ነበሩ ። የሀ
ገር ተወላጅ በመሆናቸው ከሀገር እንዲወጡ አልተደረገም 1 ወደ

85. ሐምሌ ፳ ቀን ፳፻፱፻፱ ዓ.ም. በኢትዮጵያ አቆጣጠር 1
86. ነጮች ቤስኮ ጆውስቴና ዲ. ጃኮቢስ ይሉታል ።

ባዕድ ሃይማኖት በመግባታቸው የሞት ቅጣት እንዲፈጸሞባቸው
ታስቦ ነበር ። ጌላ ግን በአሥራት ተሻሽሎላቸው በአሥር ቤት
እንዳሉ ሞቱ ። 87.

በ፳፻፱፻፱ ዓ.ም. በኢት/ አቆጣጠር የክብር ፪ ቀን ደጃዝማች ¹⁶⁴⁷
ካሣ በአቡነ ሰላማ እጅ ተቀብተው ዳግማዊ ቴዎድሮስ ንጉሠ ነገ
ሥት ዘኢትዮጵያ ተብለው ነገሡ ። በነገሡ በ፳ ዓመት በ፳፻፱፻፱
ዓ.ም በጥቅምት ወር የእስክንድርያው ፓትረያርክ አባ ቄርሎስ አራ
ተኛ ወደ ኢትዮጵያ መጡ ። ይኸውም ፓትረያርክዊ ጉብኝት በኢ
ትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ የመጀመሪያው ነው ። የመጡበትም
ምክንያት ስለ ሦስት ነገር ነው ይባላል ።

፩ኛ. ከኢትዮጵያ ወደ እስክንድርያ የሚሄዱት ኢትዮጵያውያን
እባክዎ አገራችንን ይዩልን እያሉ ይለምኗቸው ስለ ነበረ ኢት
ዮጵያን ለማየት ፡

፪ኛ. ዓፄ ቴዎድሮስ ከቱርኮች ጋር ተጣልተው ስለነበር ይታረቁ
ለማለት ፡

፫ኛ. ካይሮ ያለውን የቅዱስ ግርቆስ ቤተ ክርስቲያን (ካቲድራል)
ለማሳደስ አስበው ነበርና የገንዘብ ርዳታ ለመጠየቅ ነው
ይባላል ።

ፓትረያርኩ ኢትዮጵያ ሲደርሱ ታላቅ አቀባበል ተደረገላቸው
በውይይታቸውም ወቅት ሌላውን ጥያቄ ሁሉ በደስታ ሲቀበሉት ፡ ከቱ
ርክ ጋር ዕርቅ ያርርጉ የሚለውን የፓትረያርኩን ጥያቄ ዐፄ ቴዎድ
ሮስ አልተቀበሉትም ። እንዲያውም የሃይማኖት አባቱ ሁኔወ እንዴት
ለቱርክ አማላጅ ሆኑ በማለት በፓትረያርኩ ላይ ጥርጣሬ ስላደረባቸው
አሠሩአቸው ፡ በጌላ ግን ሊቃውንቱና መኳንንቱ መክረው ምንም ያል
ሆነ ጥያቄ ቢጠይቁ ፓትረያርካችንን ግሠር የቤተ ክርስቲያናችንን
ታሪክ ያጉድፋልና ይፈቱልን ሲሉ ፡ ዓፄ ቴዎድሮስን ጠየቁ ። ከእ

87. አውን ካቶሊኮች ብፁዕ ገብረ ሚካኤል ይጸድቃል ፤ ወደፊትም ቅዱስ ለጌቸው
ይዘጋጃሉ ።

ሥራት ተፈተው ለቤተ ክርስቲያን ግሠሪያ የሚሆን ብዙ ወርቅ ብር የዝሆን ጥርስ ዌነው ወደ ሀገራቸው ተመለሱ ።

92. ቴዎድሮስ ኢትዮጵያን ከተዋሕዶ ሃይማኖት ፤ ተዋሕዶ ሃይማኖትን ከኢትዮጵያ ነጥለው የግያዩ ሃይማኖታዊና ብሔራዊ መሪ ነበሩ ። 88. በዘመናቸው በኢትዮጵያ የነበሩትን ሚሲዮናውያን ሁሉ ሰብስበው ፡— ኢትዮጵያ የራሷ የወንጌል መምህራን አሏት ፤ ይልቁንስ እናንተ የሠለጠናችሁበትን ለእኛም የሚያስፈልገንን ብረት ግብጥና መቀጥቀጥ (ቴክኖሎጂ) አስተምሩን ብለዋቸው ነበር ይባላል ። ነገር ግን ንጉሡ ለኢትዮጵያም ለቤተ ክርስቲያንም ያሰቡት አብብ ከገቡ እንዳይደርስ በጉጃምና በሰሜን የነበሩ እንደነ ደጃች ንጉሜ ያሉ ጠላቶቻቸው የካቶሊክ እምነት ተከታይ ከሆነው ኢትዮጵያዊ ከሚባለው ሕዝብ ጋር ከኢጣሊያና 89. ከፈረንሳይ መንግሥት ወኪሎች 90. ጋር እየተመሳጠሩ ትግላቸው ፍጻሜ እንዳያገኝ ያውኳቸው ነበር 91. ምንም እንኳን ሐሳባቸው ከገቡ ሳይደርስ ቢሞቱ 92. ቴዎድሮስ የቱርክን እስላም ከኢየሩሳሌም ለግስወጣት የግያወላውል ሐሳብ ነበራቸው ። ስለዚህ ነው አዝማራላቸው እንዲህ ብሎ የገጠመው ።

ታጠቅ ብሎ ፈረሰ ካሣ ብሎ ስም ፤

ዓርብ ዓርብ ይሸበራል ኢየሩሳሌም ።

አንተም ጌታ አይደለህ እኔም የአንተ ሎሌ

የየሩሳሌም ሰው ካልሜነ በርሙሌ

በተለይም በጃኒፔጃጅ፣ ዓ.ም. በኢየሩሳሌም የኢትዮጵያ ገዳማት ይዞታ የነበሩትን ሁሉ የቱርክ መንግሥት ለሌሎች አብያተ ክርስቲያናት በመስጠቱ ተናደው ስለነበር ፤ የጦር መሣሪያ ከእንግሊዝ መንግሥት ጠይቀው በቱርክ ላይ ለመዝመት ቁርጥ ሐሳብ ነበራ

88. "To him (Theodore) Christianity and Abyssinia were Synonymous" J. Spencer Islam in Ethiopia, Oxford, 1952, p. 118.

89. fr. de Jacobis.

90. M. Belliard.

91. Religion in the Middle East, Vol. 1 (Cambridge, 1969) p.463.

ቸው ይህንንም ሐሳባቸውን ለመፈጸም በዘመናቸው የእንግሊዝ ንግሥት ለነበረችው ለቪክቶሪያ መልእክት ልከው ነበር ። 92. ነገር ግን 92. ቴዎድሮስ የክርስቲያን ንግሥት ስለሆነች ትረጻጽለች ብለው ለቪክቶሪያ ቢጽፋላትም የእንግሊዝ መንግሥት ከቱርክ ጋር የጦር ቃል ኪዳን ስለ ነበራቸው ጥያቄአቸው መልስ አላገኘም ። በዚህም የተነሣ 92. ቴዎድሮስ ከእንግሊዞች ጋር ተጣሉ ። በኢትዮጵያ ታሪክ እንደምናውቀው ከሞትም ያደረሳቸው የዚህ ጠንቅ ነው ።

92. ቴዎድሮስ ከሞቱ በኋላ አባ በዝብዝ ካሣ የተባሉት በአቡነ አትናቴዎስ እጅ ተቀብተው የሐንስ አራተኛ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ተብለው ነገሡ ። እርሳቸውም እንደ እኔ ቴዎድሮስ ኢትዮጵያን በሃይማኖት አንድ ለማድረግ ይመኙ ስለነበር ከውጭ በሚመጡ ሚሲዮናች ላይ ጥብቅ ቁጥጥር ያደርጉ ነበር ። ወንጌልን በስፊት ለማስተማር እንዲያመችና የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በራሷ ልጆች እንድትመራ ከርሳቸው በፊት በሐርቢይ ዘመነ መንግሥት ተጠይቆ ሳይሳካ የቀረውን ጥያቄ እንደገና በግንሳት 92. የሐንስ ኢትዮጵያውያን ጳጳሳት እንዲሾሙ የእስክንድርያን ቤተ ክርስቲያን ጠይቀው ነበር ። ነገር ግን ለጥያቄያቸው መልስ ስላገኙ ወደ ቁስ ጥንጥንያ (ቂልቅያ) ከአርመን ፓትርያርክ ጋር ስለዚህ ጉዳይ ተጻፈው ነበር ። 93. ኋላ ግን ሕዝቡ ያልሰማው በመሆኑ ቅር እንደሚለው ተገንዝበው አራት ጳጳሳት ሹመው እንዲልኩላቸው የእስክንድርያውን ቤተ ጳጳሳት ጠየቁ ። ፓትርያርኩም አቡነ የሐንስ ፤ አቡነ ጲጥሮስን ፤ አቡነ ሉቃስንና አቡነ ግቴዎስን ሹመው ላኩላቸው ። ከነዚህም አቡነ የሐንስንና አቡነ ጲጥሮስን በትግራይ አስቀርተው አቡነ ሉቃስን ወደ ጉጃም አቡነ ግቴዎስን ወደ ቨዋ ላኩባቸው ።

92. Otto Meinardus, The Copts in Jerusalem, (Gairo, 1960).

93. H.M. Hyatt, The Church of Abyssinia, London, 1928, p. 46.

ዓፄ ዮሐንስ በዘመን መንግሥታቸው ለኢትዮጵያ ካደረጓቸው ልብነቶች አንዱ ሀገሪቱ በሚሲዮናውያን ስብከት እንዳትከፋ ፈልጎ ያደረጉት ጥረት ነው ። ከዕለታት አንድ ቀን ሚሲዮናውያንን ስብሰበው እነ አባ (ካርዲናል) ግብረመስቀል ከሸዋ አስመጥተው ምን ልታደርጉ ወደ ኢትዮጵያ መጣችሁ ብለው ጠየቋቸው፤ እነሱም ወንጌል ልንሰብክ ነው ብለው መለሱ ። ንጉሡም ፡— ወንጌል አንድ ነው፤ እግዚአብሔርም አንድ ነው ። እኔም ሕዝቤን ለመስበክ የሚበቁ ጳጳሳትና ቀሳውስት አሉኝ ። ለማን ለመስበክ ትፈልጋላችሁ፤ ገዳቸው፤ እነሱም በዚህ አገር ለሚኖሩ ይሁዲዎችና እስላሞች ብለው መለሱላቸው ። ንጉሡም ወደ ኢትዮጵያ ስትመጡ የአይሁድን አገር ኢየሩሳሌምን የእስላሙን አገር ግብፅን ሊቢያን ሳውዲ ዓረቢያንና የመንን እንደምን አልፋችሁ መጣችሁ ። አሁንም እኔ የሀገሬን ሕዝብ የእጅ ሥራና ጥበብ የሚያስተምሩ ሥጋጃ ወሪዎች፤ አናጦዎችና ነጋዴዎች ብረት ሠሪዎች የሆኑትን እቀበላለሁ እንጂ እናንተን አልፈልግምና አገሬን ልቀቁልኝ ብለው ገሚሶቹን በምጥዋ ገሚሶቹን በመተማ በኩል አስወጧቸው ። ዓፄ ዮሐንስ በመተማ ከግሕዲስቶች ተዋግተው እስኪሞቱ ድረስ በገራኝ ወረራ ብዙ ገዳማት እንዲሠሩ አድርገዋል ። ለምሳሌ የደብረ ሊባናስ ገዳም ከገራኝ ወረራ በኋላ የተሠራው በዓፄ ዮሐንስ ነው ዓፄ ዮሐንስ ያሠሩት ይህ ቤተ ክርስቲያን ባለ ፲፰ ቆንጮ ነበር ይባላል ። በኋላ ዓፄ ምኒልክ (ዳግማዊ) በዘመን መንግሥታቸው ለማሠራት ሲሉ ፤ ባለ ፲፰ቱ ቆንጮ ቤተ ክርስቲያን በሦስት ወር ፈረሰ ይባላል ። በኢየሩሳሌምም ካሉን አብያተ ክርስቲያናት በውበቷ የቀሪባቸውን ዓይን የምትግርክው የደብረ ገነት ኪዳነ ምሕረት (ዘውድ ቅርፅ) ቤተ ክርስቲያን የተሠራችው ያን ጊዜ በኢየሩሳሌም የኢትዮጵያ ገዳማት አበ ምኒት መምህር ወልደ ሰግዕት አሳሳቢነት ዓፄ ዮሐንስ ከቱርክ የማረኩትን ወርቅ ልከው ነው ። ከዚህም ጋር እንደ አንድ ሐዋርያ በገራኝ ጨርሶ ጠፍቶ የነበረውን የኢትዮጵያ ሰሜን ምሥራቅ አስበው የወሰውን ባላባት መሐ

7

መድ ዓሊን ሚካኤል በሚል ስያሜ ራሳቸው የክርስትና አባት ሁነው አጥምቀዋቸዋል ። አባ ዋጠው የሚባሉትንም ንጉሥ ምኒልክ የክርስትና አባት እንዲሆኗቸው አዝዘው ኃይለ ሥላሴ በሚል የክርስትና ስም እንዲጠመቁ አድርገዋል ። ፲፱ የሚያስተምሯቸውም ኢትዮጵያዊውን ሊቅ መምህር አካለ ወልደን ሰጥተዋቸዋል ። ዓፄ ዮሐንስ ፍጹም የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ አማኝ ስለነበሩ ፤ « በቅብዑት መንፈስ ቅዱስ የባሕርይ ወይም የጾጋ ልጅ ሆነ » የሚሉ መናፍቃን ኃይላቸው የተዳከመው በርሳቸው ዘመን መንግሥት ነው ። በመጀመሪያ አክሱም ላይ ተዋሕዶዎችና ቅብዑቶች ባደረጉት ክርክር የተዋሕዶ ክፍሎች «የተቀብዐ» ትርጓሜው ሥጋን ተዋሐደ ፤ ሰው ሆነ ማለት እንጂ ሌላ ቅብዕ ሌላ ክብር አለመሆኑን ገልጠው አመስጥረው ስላቀረቡ ቅብዑቶችን ረቷቸው ። ከዚህ በኋላ ከቅብዑቶች ጋር የነበረው ክርክር ጋብ አለ ፤ ነገር ግን ጾጋ የሚባሉት ክፍሎች ደግሞ በታላላቅ አድባራት ትምህርታቸውን አስፋፍተው ተዋሕዶዎቹን እስተግረው ስለነበር በ፩ሺ፰፻፸፰ ዓ.ም. በወሱ ክፍለ

1878

የዚህን የቦሩ ሚዳ ክርክር (ጉባኤ) ጉዳይ መልእክ ብርሃን አድማሱ ጀምበረ ፡— «ዝክረ ሊቃውንት» በሚባለው መጽሐፋቸው የጸፉትን በሙሉ እናቀርባለን ። መልእክ ብርሃን አድማሱ እንዳቀረቡት በጉባኤው የነበሩት ንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ ፤ ንጉሥ ምኒልክና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፤ ደጃዝማች ወልደ ሚካኤል (የራስ መኩን አባት) ከቤተ መንግሥት ሲሆኑ ከቤተ ክህነት እጩ ቲዎፍሎስ ነበሩ ። ባለ ሥልጣን የነበሩትን ብቻ ለማስታወስ እንጂ ሌሎችም ብዙ ሊቃውንት እንደ ነበሩበት የታወቀ ነው ።

94. መልእክ ብርሃን አድማሱ ጀምበረ ፡— ዝክረ ሊቃውንት ፳፻፱፻፳፫ — አዲስ አበባ ትንግሌ ዘጉባኤ ግተሚያ ቤት ገጽ ፪፻፳፱—፻፫

ከተከራካሪዎቹም ወገን የተዋሕዶዎቹ አፈ ጉባኤ አለቃ ኪዳነ ወልድ ሲሆኑ ፤ ለርሳቸው ባለቀረኝ (ረዳት) የነበሩት አለቃ ተክለ ሥላሴና መልአክ ብርሃን ወልደ ዮሐንስ ናቸው ።

የጸጉቹ (የሦስት ልደት ባዮቹ) አፈ ጉባኤ አለቃ ሥነ ጊዮር ጊስና ባለቀረኝ (ረዳት) የነበሩት አለቃ ሀብተ ወልድ ፤ አለቃ ወቤና አለቃ ቤተ ሴዊ ናቸው ። ከዚህ በኋላ ክርክሩ ይቀጥላል ።

የመጀመሪያው ጥያቄ የተሰጠው ለሁለት ልደቶች ነበረ ።

አፈ ጉባኤው አለቃ ኪዳነ ወልድ ተጠየቅ ልጠይቅህ ።

፩ኛ ጥያቄ ፤ ሥላሴ በአካል ሦስት ናቸው ፤ ሲሉ ጠየቁ ።

መልስ ፤ (አለቃ ሥነ ጊዮርጊስ) አዎን ሥላሴ በአካል ሦስት ናቸው ሲሉ መለሱ ።

፪ኛ ጥያቄ ፤ ሥላሴ በክብር ዕሩያን ናቸው አይበላለጡም ፤ አሉ ። አዎን ሥላሴ በክብር ዕሩያን ናቸው አይበላለጡም ሲሉ መለሱ ።

፫ኛ ጥያቄ፡— ሥላሴ በከዊነ ህልውና ከመገናዘብ በቀር አንዱ አካል በአንዱ አካል አያድርም አሉ ።

መልስ፡— አዎ በከዊነ ህልውና ከመገናዘብ በቀር አንዱ አካል በአንዱ አካል አያድርም ።

፬ኛ ጥያቄ፡— አንተ በራስህ አንቅተህ ከሦስቱ አንዱ አካል ቃል ሥጋ በሆነ ጊዜ መንፈስ ቅዱስ አደረበት መንፈስ ቅዱስን ተቀብሎ የጸጋ ልጅ ሆነ እያልክ ታስተምራለህ? ሲሉ ጠየቁ ።

አለቃ ሥነ ጊዮርጊስም መልስ ሳይሰጡ ዝም አሉ ። ዋልድቤ እንግዳ ፡ ዙርአንቤ እንግዳ የተባሉ መነኩሳት አብረዋቸው ቂመው ነበርና ሁለቱም ባንድ ቃል፡— አዎን ወልደ ሥላሴ እንለዋለን ብለው በድፍረት ተናገሩ ። በዚህ ጊዜ ዓፄ ዮሐንስ አራት ለምላክ

ግለታችሁ ነውን ብለው ተቆጡ ። ዕጩን ተምፍሎስ ጃንሆይ ዳኝ ነት መስግት ነው እንጂ መቆጣት የለብዎትም ሲሉ ተናገሩ ።

ሁለተኛ ጥያቄ፡— (አለቃ ኪዳነ ወልድ ባለቀረኝ)

አለቃ ተክለ ሥላሴ ቀረኝ ብለው፡— ሃይማኖት በብሉይ በሐዲስ ተነግሯል ተጽፏል ብለው ጠየቁ መልስ፡— አዎን ተነግሯል ተጽፏል አሉ ። ጥያቄ፡— በብሉይ ወልድዮ አንተ ተብሎ ቀዳማዊ ልደቱ ወክነ የም ወለድኩክ ተብሎ ደኃራዊ ልደቱ ተነግሯል አሉ ። መልስ፡— አዎ ተነግሯል አሉ ። ጥያቄ፡— በሐዲስም ፈነወ ወልዶ ተብሎ ቀዳማዊ ልደቱ ወተወልደ እምብእሲት ተብሎ ደኃራዊ ልደቱ ተነግሯል መላሽ፡— አዎን ተነግሯል አሉ ። ጥያቄ፡— ቅድመ ዓለም ከአብ ድንረ ዓለም ከእመቤታችን መወለዱን ካመንሽኝ ሁለት ልደት ግለት ይህ ነዋ ብለው አሳዩ። ምሥጢሩ ጥልቅ ሆኖ ለሰጧ የግድረዳ ስለሆነ ሁሉም ዝም አሉ ።

ሦስተኛ ጥያቄ፡— (የአለቃ ኪዳነ ወልድ ባለቀረኝ)

መልአክ ብርሃን ወልደ ዮሐንስ ቀረኝ ብለው ጠየቁ ።

ጥያቄ፡— የንጉሥ ገንዘብ ተሰፍሮ ተቆጥሮ በመዝገብ ይጻፋል? መልስ፡— አዎ ተቆጥሮ በመዝገብ ይጻፋል ። ጥያቄ፡— በመዝገብ ከተጻፈው ያጎደለም ያተረፈም ይቀጣል?

መልስ፡— ያተረፈም ያጎደለም ይቀጣል አዎን ጥያቄ፡— የሥላሴ ገንዘባቸው ሃይማኖት ተሰፍሮ ተቆጥሮ በመጽሐፍ ተጽፏል? መልስ፡— አዎን የሥላሴ ገንዘብ ሃይማኖት ተሰፍሮ ተቆጥሮ ተጽፏል ። ጥያቄ፡— ከመጽሐፍት ቃል ያተረፈም ያጎደለም ይቀጣል? መልስ፡— አዎን ያተረፈም ያጎደለም ይቀጣል ። ጥያቄ፡— መጽሐፍ ነክምን ከልኤተ ልደታተ ብሎ በእግዝ ወስኖ ነገሮናል? መልስ፡— አዎን መጽሐፍ ነክምን ከልኤተ ልደታተ ይላል ። በዚህ ጊዜ ጠያቂው ከመጽሐፍት ቃል ያተረፈም ያጎደለም የሚቀጣ ከሆነ መጽሐፍ ጠንቅቆ፡— ነክምን ከልኤተ ልደታተ ብሎ ወስኖ ከተናገረ አንተ

ከዚህ አልፈህ ተርፈህ ሦስት ልደት እያልክ ስታስተምር ከተገኘህ ትቀጣልኛለህ ሲሉ ወርድ ነዙ ።

አለቃ ሥነ ጊዮርጊስም መልሰው ተጠየቅ አሉ ። 92 የሐንሰ ልታሳስቱኝ ነው ተጠየቁ ይቅርና ርሱ በእገዝ ነአምን ክልኢተ ልደታተ ብሎ ቆጥሮ እንዳስረዳ አንተም ሦስት ልደት የሚል ንባብ አምጣ ብለው ተናገሩ ። በዚህ ጊዜ የሰው ራስ መኩንን አባት ደጃች ወልደ ሚካኤል ብድግ ብለው ተነሥተው ጃንሆይ— እነዚህ ህጃቹ እየተፈራረቁ ሲጠይቁ ቆይተዋል እነዚህን ጥያቄ በንከለክላቸው ጃንነት ይጎድላቸው የለምን ብለው አመለከቱ ። 93 የሐንሰም የደጃዝማች ወልደ ሚካኤልን ቃል ተቀብለው ደግ ነው ይጠይቅ አሉ ። ከዚህ በኋላ አለቃ ሥነ— ጊዮርጊስ ተጠየቅ አሉና እናትና ልጁን ልደት እንጂ ያገናኛቸዋል ሲሉ ጠየቁ ። አለቃ ስነ ጊዮርጊስ እንዲህ ብለው መጠየቃቸው— እመቤታችን አጻም ወስዶት የነበረውን የጸጋ ልደት እንደ ሌላው ሰው ሁሉ ተወልዳለች። ልጅዋንም እንደሷ የጸጋ ልደት ተወለደ ባይ ናቸውና ይህ ልደት ያገናኛቸዋል ለማለት ነበረ ። መልአክ ብርሃን ወልደ የሐንሰ ግን ካፋቸው ጠለፍ አድርገው ሁሉ ወደሚያውቀው ወደ ገዙቱ ወደ ልደት ሥጋ ለውጠው ።— አባዩ አባዩ ያራዳ መምህር የርሷ ልደት በዘር በፋካቤ የርሱ እንበለ ዘርዕ ምን አገናኛቸው ብለው መለሱ ። በዚህ ጊዜ በአደባባይ ያለው ሁሉ ሳቱ አደነቱ ። 94 የሐንሰም ነገሩ እንዳላግረ አዩትና ተጠየቁ ቀርቶ ወልደ የሐንሰ ሁለት ልደት የሚል ምስክር ከመጽሐፍ እንዳመጣ አንተም ሦስት ልደት የሚል ደረቅ ንባብ አምጣ አሏቸው ። አለቃ ስነ ጊዮርጊስም በደብረ ብርሃን ተአምረ ግርያም ተጽፏል አሉ ። ከምታስተምረው ከዐራቱ ጉባኤ አጣህና ስለ ሃይማኖት ተአምረ ግርያም ትጠቅሳለህን? በሏቸው ከጉባኤው መጽሐፍስ የለም አሉ ። በዚህ ጊዜ ንጉሥ ምኒልክ ነገሩ ይደርና እንመካከርበት አሉ ።

95 የሐንሰም ደግ ነው ይደር ብለው ፈቀዱ ። መምረ ወልደየስ የተባለ የወገዳ ቄስ አብር ቄሞ ነበርና ወልደ የሐንሰ የገደለከው

ጋላ ሳትሰለበው አመለጠህ ብሎ ሙሽ ተናገረ ። መልአክ ብርሃን ወልደ የሐንሰ ነገሩ ገባቸውና ጃንሆይ ቄስ አሐዱ አብ ቅዱስ ብሎ ከባረከው በኋላ መስዋዕት እንደማያድር ንጉሥም ካከራከረና ካመሳከረ በኋላ ፍርድ ሊያድር አይገባውምና በቆስጠንጢኖስ ዳኝነት ይገርዝታለሁ ይህ ፍርድ አይደርብኝ ሲሉ አመለከቱ ። 96 የሐንሰም ደግ ነው ይፋረዱ አስፈርድ ሲሉ አዘዙ ። ባደባባይ የተቀመጠ ሁሉ ባንድ ቃል ከመጽሐፍ ያላገኛችሁትን በማስመሰል ሰውን ሁሉ ስታስከዱ ኑራችኋልና ትቀጣለችሁ እያለ በነአለቃ ሥነ ጊዮርጊስ ፈረደባቸው ። ባለ ፍትሐ ነገሥቱ ሊቄ መርዓዊም አራት አካል ካላችሁ ትቀጣላችሁ ሲሉ ፈርደውባቸዋል ። 97 የሐንሰ በፈጣሪዬ ላይ በድፍረት ያልሆነ ቃል ተናግረዋልና የአካል ቅጣት ይቀጡ ቢሉ አለቃ ኪዳነ ወልድ ጃንሆይ ይህግ መቼ ይሆናል ከነዚህ ይልቅ የባስ ከሀደት አርዮስ ተናግሮ ነበር ተጋዘነ ተሰደደ እንጂ የአካል ቅጣት ተፈረደበት? ከእነዚህም እንመለሳለን የሚሉት እየተገዙቱ ይመለሱ አንመለስም ያሉት ቦታ ተወስኖባቸው በግዞት ይቀመጡ እንጅ የአካል ቅጣትስ አይገባቸውም ሲሉ አመለከቱ ። 98 የሐንሰም ዋድሮ እንግዳገና ዙርአንቤ እንግዳገ በድፍረት ወልደ ሥላሴ እንለዋለን ብለው ተናግረዋልና አልምራቸውም ብለው እጅ እግራቸውንና ምላሳቸውን አስቆረጧቸው ። ዋድሮ እንግዳ ወዲያው ሞተዋል ዙርአንቤ እንግዳ ግን በዕድሜ ቆይተው ንስሐ ገብተው ሞተዋል ። እነአለቃ ሥነ ጊዮርጊስም ሁለት ልደት እንላለን እያሉ እየተገዙቱ ወደ ሀገራቸው ተመልሰዋል።

ከዚህ በኋላ ቀስ በቀስ ቅብዓትና ጸጋ የሚባለው ባዕድ ትምህርት ጨርሶ ጠፍቷል ። 99 የሐንሰ የኢትዮጵያን ድንበር አልፈው ምዕመናንን ሲያስቃዩና አብያተ ክርስቲያናትን ሲያፈርሱ ከነበሩ የሱዳን ማገዳለቶች ጋር ተዋግተው አረፉ። ርሳቸው ከአረፉ በኋላም በ92 ምኒልክ ዘመን መንግሥትም ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ብዙ ሥራ ተሠርቷል። አያሌ አብያተ ክርስቲያናት የመተዳደሪያ ርስት ተተክለዋል ካህናትም ሰፋፊ ርስት ተተክለው ነበር ። በመሣፍንት ተከፋፍላ የነበረችውን ኢትዮጵያ አንድ ለማድረግ የቴዎድሮስንና የዮሐንስን

ዓላማ በመከተል የደቡብ ኢትዮጵያን ግዛት ሲያስሱ ከግራኝ ወረራ ጀምሮ ጠፍተው የነበሩ አብያተ ክርስቲያናትንና ገዳማትን እንዲ ታደሱ አድርገዋል ።

ከዚህም ሌላ በኢየሩሳሌም የዴር ሠልጣን ገዳማትን ከግብጾች ጋር በነበረን ክርክር የኢትዮጵያ መነኮሳት መውጫ መግቢያ በር ተነ ፍንቸው ሲቸገሩ ዓፄ ምኒልክ ወደ ቱርክ መንግሥት ደጃዝማች መሸሻ ወርቄ የተባሉትን ሰው ልከው የዴር ሠልጣን በር እንዲ ከፈት አድርገዋል ።

ይህ ሁሉ ሲሆን ከውጭ ወደ ሀገራችን በሚገቡ ሚሲዮኖች ላይ ግን የሚያረግ ቁጥጥር ስላልነበረ በዓፄ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥት የተባረሩት ሚሲዮኖች እነ አባ ማስያስ ሁሉ እየተመለሱ መጡ ።

ከ፲፱፻፱ ዓ.ም. ጀምሮ በንግሥት ዘውዲቱ ዘመነ መንግሥት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ መልኩ ትንሽ ዘመናዊነትን ያዘ ። በ፲፱፻፲፱ ዓ.ም. መስከረም ፬ ቀን የቤተ ክርስቲያን መንፈሳዊ ጉባኤ አስተዳደር ተመሠረተ ። በፊት ቅዱስ ሐርቤ በኋላም ዓፄ ዮሐንስ ጀምረውት የነበረው፡—«ኢትዮጵያ የራሷን ልጆች እዳስ መሾም አለ ባት» የሚለው ጥያቄ ፍጻሜውን ያገኘው በንግሥት ዘውዲቱ ዘመነ መን ግሥት ነው ።

ግብጻዊው የኢትዮጵያ እዳስ አቡነ ማቴዎስ ከሞቱ በኋላ የኢ ትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ከራሷ ልጆች እዳስ መሾም አለባት የሚል ጥያቄ ወደ ኮፕቶች ቀርቦ በኢትዮጵያና በኮፕት ቤተ ክርስቲያን መካ ከል ለሦስት ዓመታት ያህል ውይይት ከተደረገ በኋላ ግንቦት ፲፰ ቀን ፲፱፻፳፩ ዓ.ም. አራት ኢትዮጵያውያን እዳሳት ካይሮ ላይ ተሾሙ ። እነሱም፡—

፩. አቡነ አብርሃም የፊት ስማቸው መምህር ደስታ 1

፪. አቡነ ይስሐቅ የፊት ስማቸው መምህር ወልደ ኪዳን

፫. አቡነ ዲጥሮስ የፊት ስማቸው መምህር ኃይለ ግርያም

፬. አቡነ ሚካኤል የፊት ስማቸው መምህር ሐዲስ ናቸው

ከነዚህም ጋር አቡነ ቄርሎስ የተባሉ አንድ ግብጻዊ ሊቀ እዳስ አብረው ተሹመው መጥተዋል ። ርሳቸውም ከፍሬ ምናጦስ ጀምሮ

፲፯ኛው ሊቀ እዳስ ናቸው ። በዓመቱ በ፲፱፻፳፪ ዓ.ም. የእስክንድርያ ፓትረያርክ አባ ዮሐንስ ፲፱ኛ ኢትዮጵያን በመግብጥት ላይ እንዳሉ የደብረ ሊባኖስ እጩ የነበሩትን ገብረ መንፈስ ቅዱስን ጥር አንድ ቀን አቡነ ሳዊርስ ብለው ሾሟቸው ።

በ፲፯ኛው ምዕት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ ለመ ጀመሪያ ጊዜ አምስት ኢትዮጵያውያን እዳሳት ተሾሙ ። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በጽሑፍ ደረጃ አንድነትተዳደር የተፈቀደው ፍሬ ምናጦስ የመጀመሪያው እዳስ ሲሾም ነው ። 95. ከዚያ ጊዜ ጀምሮ ለ፩ሺህ፻፪ ዓመታት ያህል ወደ ኢትዮጵያ እየተሾሙ የሚመጡት የግብጽ እዳሳት ነበሩ ።

ኢትዮጵያ ከግብፅ እዳሳት ስታስመጣ መቆየቷ በሚከተለው ምክንያት ነው ። በሠለስቱ ምዕት ስም በጉባኤ ኒቅያ ቀናና አን ቀጽ ፵፪ በስርዋጽ የገባ ፡— «ኢትዮጵያውያን ከሊቃውንቶቻቸው እዳስ አይሹሙ» የሚል ትእዛዝ ነበር ። ይህ በሰባተኛው መቶ ክፍለ ዘመን የተጨመረ ነው ። ይኸው ሕግ በሰማኒያኛው ቀናናው ኢት ዮጵያውያን እዳስ እንዳይሾሙ ይከለክላል ። 96. ግብፃውያን ይህን ምክንያት አድርገው ኢትዮጵያውያን እዳስ መሆን አይገባቸውም እያሉ ሲከራከሩ ከላይ የተጠቀሰው ረጅም ዘመን አልፏል ። እርግጥ ሠለስቱ ምዕት ይህን የግብጾችን ጥቅስ ሳይሆን በቤተ ክርስቲያን መለያየት እንዳይፈጠር በማሰብ በኒቅያው ቀናና በስድስተኛው አን ቀጽ «የግብፅ 1 የሊቢያንና የፔንዳሪኒ መንበሮች ክርስትናን ከእ ስክንድርያ መንበር ስለ ተቀበሉ ለመሪያቸው ለእስክንድርያ ሊቀ እዳስ እንዲታዘዙ ሕግ ሠርተዋል ። ቀናና ወስነዋል ። የሮምና የኢ ንጹዢያ ሊቃነ እዳሳትም በየሀገረ ስብከታቸው ተመሳሳይ ሥልጣን ነበራቸው በዚህ ሳቢያ ኢትዮጵያም ከእስክንድርያ ሀገረ ስብከት ክፍል ስለ ነበረች ለእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን መታዘዝ ነበረባት የሚል የኮፕቶች እምነት ብዙ ጊዜ ሲሠራበት ኖረ ።

95. ፻፳፱ ዓ.ም.

96. "Capones Arabici XVII 36".

እውነቱን ለመናገር ከሆነ ኢትዮጵያ ክርስትናን የተቀበለችው ከግብፅ ሐዋርያ ተልኮላት አልነበረም ። በመጀመሪያ እንደ ተገለጸው ክርስትና ወደ ኢትዮጵያ የገባው በሐዋርያት ዘመን ነው ። የመጀመሪያ የኢትዮጵያ ጳጳስ ገን ከኢትዮጵያ ተልኮ ጽድቅናን የተቀበለው ከግብፅ ነው ። ዘሩም ሶርያዊ ነው ። ጽድቅናን ከእስክንድርያ ግምገማት ደግሞ ክርስትናን ግምገማት ግለት አይደለም ። ሐዋርያም የሚባለው ሐዶ ያቅተግረ ነው ። ኢትዮጵያ ክርስትናን ከግብፅ ተቀበለች ቢባልም እንኳ ብዙ ምዕመናን ለጽድቅና ግዕረግ የሚበቁ ልጆች ካሏት ልጆቿን ለመሾም ተናና ቤተ ክርስቲያን ይፈቅድላታል ። የቤተ ክርስቲያን ከህነት እንደ ምክራብ ከህነት በዘር የሚወርድ አይደለምና ። ለምሳሌ ቆጵሮስ ክርስትናን የተቀበለችው ከአንጾኪያ ስለነበር ፤ በሠለስቱ ምዕት ጎሳ ዛዝ መሠረት የአንጾኪያ ክፍል ሁና ስትኖር ብዙ ምዕመናንና ለጽድቅና የበቁ የነቁ ልጆች ባፈራች ጊዜ እስከ ፱፻፴፩ በአንጾኪያ ሥር ስትተዳደር ቆይታ በ፱፻፴፩ በኤፌሶን በተደረገው ምስተኛው የአብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ራሷን በራሷ ለማስተዳደር እንድትችልና የራሷን ልጆች ጳጳሳት እንድትሾም ተወስኖላታል ። 97. የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ገን «ኢትዮጵያውያን ከሊቃውንቶቻቸው ጳጳሳት አይሹሙ» በሚለው ሰው ሠራሽ ሐረግ ታሥራ ከላይ የጠቀስናቸውን አያሌ ዓመታት በትዕግሥት አሳለፈች ፤ በነዚህ አያሌ ዓመታት ውስጥ ለመላው ኢትዮጵያ የሚላከው አንድ ጳጳስ ብቻ ነበር ፤ እሱም የሕዝቡን ቋንቋ ስለማያውቅ ለማስተግርም ሆነ ለማስተዳደር በስማ በለው ነበር ። የሚቀመጠውም ንጉሠ ባለበት ቦታ በከተማ ብቻ ስለነበር ፤ በገጠሩ የሚኖረው ሕዝብ ቤተ ክርስቲያን እንዳይዘጋበት ሕገናቱን በጀርባው አዝሎ በትከሻው ተሸክሞ ጳጳሱ ወዳለበት የወር የሀላት ወር ጉዳና ተጉዞ ይመጣል ። ከዚያም ገንዘቡን ከፍሎ ካጉልኝ ቢል ጳጳሱ ገንዘቡን ተቀብሎ ከሥርዓተ ቤተ

ክርስቲያን ውጭ ዕድሜው ለከህነት ሳይደርስ ፤ ለከህነት የሚያበቃ ሙያ ሳይኖረው እየካነ ይልከዋል ። ልጁም ተከና በቂ ትምህርት ሳያገኝ በቤተ ክርስቲያን በድምጫ የሰማውን ብቻ ይዞ በዲቄና ሲያገለግል ይቆይና በዕድሜው ከፍ ሲል ፤ አሁንም ያለበቂ ሙያ ቄስ ይሆናል ፤ በዚህም ላይ ደግሞ አንዱ ጳጳስ ሙተ ሌላው እስኪተካ ብዙ ዓመታት ያልፋሉ ። በዚህ ጊዜ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ብዙ የቄሰና የዲያቆን ችግር ይደርስባታል ።

ይልቁንም ደግሞ ጳጳሳትን የምትልክልን የግብፅ ቤተ ክርስቲያን በፋርስ (፻፲፱) ፤ በእስላም ዓረቦች (፻፲፱፱) እና ጓላም በቱርክ (፩፻፲፱፻፲፱) ስለተያዘች ፤ እንደልብ ጳጳስ ልትልክልን አትችልም ነበር ። በግብፅ ቤተ ክርስቲያን ላይ በነበረው የእስላሞች ተፅዕኖ ምክንያት ሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት ፤ ግለት የግብፅና የኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት በቀጥታ ለመነጋገር ስለማይችሉ የኢትዮጵያ ነገሥታት ወደ ግብፅ መሪዎች ጳጳስ እንዲመጣላቸው ዘወትር አማላጅና የእጅ መንሻም ይልኩ እንደነበር ባለፈው ገልጠናል ። ምልጃው አልሆነ ሲል ደግሞ በማስፈራራትና በዛቻ ጳጳሳት እንዲላኩላቸው ያደርጉ ነበር ፤ አልፎ አልፎም እንደነ ቅዱስ ሐርቤና እንደነ ዓፄ ዮሐንስ አራተኛ ያሉ ነገሥታት የግብጽን ሠልጣኖች ከመለማመጥ ራሳችንን መቻል አለብን በሚል መንፈስ ተነሣሥተው የኢትዮጵያን ቤተ ክርስቲያን ነፃ ለማውጣት ቢሞክሩም እግዚአብሔር የፈቀደው እስኪደርስ በዘመናቸው አልተፈጸመም ።

አሁን በንግሥት ዘውዲቱ ዘመን መንግሥት ከላይ ስግቸው የተገለጸውን አምስት ኤጲስ ቆጶሳት ከራሷ ልጆች አገኘች ። ሊቀ ጳጳሳት ሁና የሚመራው ገን የግብጽ ሊቀ ጳጳስ ነው ።

እነሱ በተሾሙ በስምንተኛው ዓመት ኢትዮጵያ በግፈኛው ፋሺስት ተወረረች ። ሙሶሊኒ ኢትዮጵያን ከፋፍሎ ለመግዛት ባደረገው ዘመቻ በ፲፱፻፴፯ (፲፱፻፳፱) በሊቢያ ዋና ከተማ በትሪፖሊ የኢትዮጵያን ቤተ ክርስቲያን ለማፈራረስና ክርስቲያናችንም ለመ

ፍጀት መነሳቱን የሚገልጥ አዋጅ ነገረ ። አዋጁም የሚከተለው ነበር ። «የፋሺስት ጣሊያን በሊቢያና በኢትዮጵያ ለሚኖሩ እስላሞች የሰላም ዋስትና ለመስጠት አስቧል ። ትክክለኛ ፍትሕና ብልጽግናም ለእስላሞች ያደርጋል ። የነቢዩ መሐመድንም ሕግ ያከብራል ። ከዚህም በላይ ለመላው ዓለም እስላሞች ያለውን ቅንና መልካም አስተሳሰብ ሊገልጥ ይወዳል ። 98»

ከዚህ ቀደም ብሎ በ፲፱፻፴፭ (፲፱፻፳፮) ዓ.ም. የሙሶሎኒ ጦር ኢትዮጵያን በወረረ ጊዜ የኢትዮጵያን ምዕመናን ወደ ላቲንነት ጉተራ ለማስገባት ለሮማ ቤተ ክርስቲያን ጥሩ የአዝመራ ጊዜ የሆነላት መስሏት ነበር ። በእነዚህ የኢጣሊያ ጳጳሳት ካርዲናሎችና ፓፓውም ለሙሶሎኒ ብዙ የጦር መሣሪያ ርዳታ አድርገዋል ። ምዕመናኑም በየቤተ ክርስቲያኑ ለሙሶሎኒ የጦር መሣሪያ መግዣ የሚውል ገንዘብ ወደ ሙዳዩ ምጽዋት እንዲያስገቡ በየሰበካው ቄስ ይታዘዙ ነበር ።

ሙሶሎኒ አዋጁን በሥራ ለማዋል ከሮማ ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በተደረገለት ርዳታ የራያንና የሶማሊያን እስላሞች አስነስቶ የብዙ ክርስቲያኖች ደም አስፈሰሰ ። በሴት ፤ በሕፃንና በሽማግሌም ሳይቀር የኦርቶዶክስ ክርስቲያን በሆነ ሁሉ ላይ ግፍ ተፈጸመ ። ብዙ ገዳማትንና አድባራትን አፈራረሰ ። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ከብዙ ጠላት እየተከላከለች ያቆየችውን የታሪክና የሃይማኖት ቅርሶቿን ዘርፎ ወስዶ ለቫቲካን አስረከበ ። በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የስታቲስቲክ ክፍል እንደተመዘገበው ፪ሺህ አብያተ ክርስቲያናትና ገዳማት ተቃጥለው ከጥቅም ውጭ ሆነዋል ። በአርበኝነት ለሃይማኖታቸውና ለአገራቸው ክብር ሲሉ ከኢጣሊያ ጋር ፊት ለፊት ተዋግተው የሞቱትን ክርስቲያኖች ሳይጨምር በአድባራቱና በገዳማቱ ፡— በደብረ ሊባኖስ ፤ በላሊበላ ፤ በአክሱም ፤ በጉ

98. A Bertola Regime dei culti nell Africa Italiana "Bologna, 1939," p. 162.

ንደርና በዝጸላ ብዙ ባሕታውያንና መነኩሳት ካህናት ፤ ለሃይማኖታቸውና ለሀገራቸው መሥዋዕት ሁነዋል ። ከጳጳሳቱም ታሪካቸው ለኢትዮጵያ ክርስቲያን መመኪያ የሆነው አቡነ ኢጥርስ (ቀዳማዊ) ጳጳስ ዘምሥራቀ ኢትዮጵያና አቡነ ሚካኤል ጳጳስ ዘጉራ በግፈኛው ፋሺስት ተገድለዋል ።

ከዚህ ላይ ለቤተ ክርስቲያን ታሪክ አስከፊና አሳፋሪ ሁኖ የሚታየው የኢትዮጵያን ሕዝብ ለመደምሰስ ቫቲካን ከሙሶሎኒ ጋር መተባበሩ ነው ። እንዲያውም ከሙሶሎኒ ጉን ተሠልፈው ምክር ይሰጡ የነበሩና ብዙ ካህናትንም ያስፈጁ የወታደር ልብስ ለብሰው የመጡ የሮማ ካቶሊክ ቄሶች ናቸው ይባላል ። ፓፓውም የተቀደሰ ዘመቻ ነው ብለው መድፋንና ታንኩን ባርክዋል ። በዚሁ ሁሉ ድርጊታቸውም በዓለም ክርስቲያኖች ዘንድ ተነቅረውበታል ።

ከብዙዎቹም መካከል ኤሊክ ሲንድሩም የሚባሉት የስዊድን ጋዜጠኛ ፓፓውን እንዴት እንደወቀሷቸው (ሲሞን ረስቲን የተረጉውን) ከዚህ ቀጥለን እናቀርባለን ።

«ቅዱስ ሆይ ፤ እኔ በሰሜን አገር የተወለድሁ እንድ ፕሮቴስታንት ነኝ ። ባገራችንም በስዊድን በግንባራችን የምንደፋው በእልፍኛችን ሁነን ከእግዚአብሔር ከአምላካችን ጋር ስንናገር ነው እንጂ ከሰው ጋራ ብንናገር ቁመን እንነጋገራለንና በእግርም ላይ ወድቄ ጫማምን ስለማልስምም አይቆጡብኝ ። ቅዱስ ሆይ ፤ እኔ እንድ ምስኪን ኃጢአተኛ ፤ እርስዎ ግን የመድኃኒታችን ምትክ ነዎት የማይሳሳቱም ነዎት ፤ ይሁን እንጂ እኔ እነቅፍዎታለሁ ። እርስዎ የካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን ዋና ነዎት ፤ ካቶሊካዊት ግለትም የሁሉ ግለት ነው ። ዛሬ እንግዲህ የርስዎ ቤተ ክርስቲያን በውነት የሁሉ ቤተ ክርስቲያን ናት? እርስዎ ከሙሶሎኒ ጋር ሁነው ከሌላው ዓለም ጋር በጠብ አሉ ። እርስዎና ከርስዎ በታች ያሉት ሌሎችም ጳጳሳት ኢትዮጵያ ለኢጣሊያ ቅኝ አገር እንድትሆን የሚገባ ነው ብለው ተናገሩ ርስዎ መቼም የሐዋርያው የኢጥርስ ተከታይ ነዎትና አይሳሳቱም ። እንግዲህ ሌላው ዓለም ሁሉ ታልዎን

ሳይሰማ በኢጣሊያ ላይ «ሳንክሲየ» በያደርግ መሳሳቱ ነው፤ ቅዱስ ሆይ ፤ ኢጣሊያ የፍርድ ሥራ ተወራለች ብለው ሰበከዋል ። የመ ሲና ፤ የቢረንዲቤም ጳጳሳት ወርቃቸውን ሁሉ ለመርነቱ ከሳራ እን ደሰጡ ሰጣን ። እናንተ ጳጳሳት ይህንን ስታደርጉ እግዚአብሔር ከኢጣሊያ ጋር ነው የግለት ያህል ይመስለኛል ። እንግዲህ ሌላው ዓለም ሁሉ የኢጣሊያን ሥራ ቢቃወም የእግዚአብሔርን ፍርድ ይቃወም ይሆን፤ ኢትዮጵያውያንን አገራቸውን ሲጠብቁ በእግዚ አብሔር ላይ ተነሥተው ይኸንን ርስዎ እንዳሉ ኢጣሊያ የጽድቅ ውጊያ የምትዋጋ ከሆነ ሌላውም ዓለም ይህንን የጽድቅ ጦርነት ቢቃ ወም መቼም ከናንተ በቀር ሌላው ዓለም ሁሉ እግዚአብሔርን የግደ ይመስላል ። እንግዲህ ርስዎ እንደሚሉት እግዚአብሔር አምላካችን የኢጣሊያ መንግሥት ቃሉን ሊያፈርስ መሐላውንም ሊሰብር ፈትዷል ። ርስዎ እንደሚሉት የኢትዮጵያ ሰዎች አገራቸውን ለመ ጠበቅ ቢሰበሰቡ ፤ የኢጣሊያ አይርጥላን ጥርግ አድርጉ በያጠፋቸው እግዚአብሔርን ደስ የሚያሰኝ ሥራ ነው ። ሴቶችንና ሕፃናትን በቦምብ ሲያጠፋ እግዚአብሔርን ያለግላሉ ይህንን ሁሉ ካሁን በፊት በመጽሐፍ ቅዱስ አላገኘንም ነበርና ርስዎ አሁን ስላስተግሩን ትልቅ ነገር ነው ። ይህንን ሁሉ የምታስተምረን ትድሰቲቱ ካተሊካዊት ቤተ ክርስቲያን ናት ። በዱር ዘመን ግን ቤተ ክርስቲያን ከሰው ይልቅ ለእግዚአብሔር መታዘዝ ይገባል ብላ ታስተምር ነበር ። ቅዱስ ሆይ ፤ የርስዎ ቤተ ክርስቲያን ቅድስት አይደለችም የሁሉም አይደለችም ፤ እግዚአብሔር መሐላን ግፍረስ ይወዳል ብለው ቢያስተምሩን ውሸትዎ ነው ብለን እንመልስልዎታለን ። ርስዎም የዓለም ሁሉ አባት ነኝ ሲሉ ሳሉ የመሰሉኋቸው ሁነዋል ። በኢጣሊያ ላይ ሥጋዊ «ሳንክሲየ» እንደ ተደረገ ፤ እንደዚሁም በርስዎ ላይ መንፈሳዊ «ሳንክሲየ» ግድረገ የገድ ነው ። ርስዎ የሚያመልኩት አምላክ ጣዖት ነው እንጂ አምላክ አይደለም ። ኢትዮጵያ ፤ ርስዎ ለሚያመልኩት አምላክ ጸሎት ልታሳርግ አትችልም ። ሌላው ዓለም እንደዚሁ ወደ ርስዎ አምላክ ሊጸልይ አይችልም ። ርስዎ ከእግዚአብሔር ይልቅ ለሰውዬው ለመሰሉኋ የሚ

ታዘዙ ሁነዋልና ። ርስዎ መናገር በተገባዎ ጊዜ ዝም አሉ ፤ ዝም ግለትም በተገባዎ ጊዜ ተናገሩ ። አሁንም ከሌሎች ጳጳሳት ጋራ የመሰሉኋን ጫማ ስመዋል ። የዓለምን ሰላም የሚያውከውን ወን በደውን በያወግዙት ኖር ለቤተ ክርስቲያንም እንዴት ያለ ጥቅም በሆነ ነበር ። ምናልባት ርስዎም በታሠሩ ነበር ፤ ምናልባትም እንደዱር ዘመን ክርስቲያኖች ወደ ሰግዕትነት ሞት በደረሱ ነበር ። ዓለምም ሁሉ ከርስዎ ጋር በሆነ ነበር ። ክርስቲያን ቢሆን አረመኔም ቢሆን ሰው ሁሉ ርስዎ የእግዚአብሔር አገልጋይ እንደሆኑ በተረፉ ነበር ።

አሁንም በቅርብ የገና በዓል ነው ። ለግፍ ጦርነት ወርቃቸውን የሰጡ ጳጳሳትም እንግዲህ ለእግዚአብሔር ክብር ይሁን በምድር ላይ ሰላም ይሁን ለሰውም በጉ ፈቃድ ይሁን ብለው ሊዘምሩ ናቸው። ይኸንንም ሲዘምሩ በደረታቸው የወርቅ መስቀል ሳያደርጉ አይቀርም ነገር ግን በጀርባቸው ላይ የእንጨት መስቀል ቢሸከሙ ይሻል ነበር ። ቅዱስ ሆይ ፤ በዓሉን ያሳምርልዎ ብዬ ምኞቴን እገልጻለሁ። ይህ የጭካኔ ድርጊት በሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት መካከል እንደ ትልቅ ግደል ሁኖ ይኖራል ።

ኢጣሊያ ወደ ሀገራችን ገብቶ ወረራውን እንደ ቀጠለ ግብፃዊው የኢትዮጵያ ሊቀ ጳጳስ ሹመት ለመካሰስ ወደ ሮማ ሔዱ ። የጠየቁት ሰላልተሳካላቸው ተቆጥተው ወደ ኢትዮጵያ ሳይመለሱ ወደ ሀገራቸው ገቡ ። በዚህ ጊዜ የኢትዮጵያ ሊቃውንት ተሰብስበው ከአምስቱ ኤጲስ ቆጶሳት አንዱን አቡነ አብርሃምን የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሊቀ ጳጳስ አሏቸው ። በዚህ ጊዜ የግብፅ ቤተ ክርስቲያን አድራጉቱ ከቀናና ቤተ ክርስቲያን ውጭ ነው ስትል አቡነ አብርሃምንና በርሳቸው የተሾሙትን ሁሉ አወገዘች ። ድርጊቱ በቀናና ቤተ ክርስቲያን እንኳ ነውር የለበትም ብቻ እውነት ይሁን ውሸት ፡— የግብፅ ቤተ ክርስቲያን የምትለው በ፲፱፻፳፩ ዓ.ም. አራቱ ኢትዮጵያውያን ኤጲስ ቆጶሳትና አምስተኛ ግብፃዊ ሊቀ ጳጳስ ሲሾሙ ውል ስለን ነው ። ውለም ፡— የግብፅ ቤተ

ክርስቲያን ሳታውቀው ሊቀ ጳጳስ መሾም ተርቶ ኤጲስ ቆጶስ እንኳ እንደገና የፈረመ መሆናቸውንና አሁን ግን ያንን አፍርሰው መሾማቸውን ጠቅሳለች ። እሱን ቋርሎስም ወደ ግብፅ የተመለሱት በግብፃውያን አባባል ፡— ኢትዮጵያውያኑ ኤጲስ ቆጶስ ተጨማሪ ኤጲስ ቆጶስ ለመሾም ቢጠይቋቸው አይሆንም ውል አላፈርሰም አሉ በዚህም ምክንያት ወደ ሀገራቸው ተመለሱ ነው የሚሉት ። የግብፃውያንን ግዛት ከምንም ሳትቆጥር የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሥራዋን ቀጠለች ። አያሌ ኤጲስ ቆጶስን እየሾሙት ለሐዋርያዊ ተልዕኮ አስማራች ።

እሱን አብርሃም ካረፉ በኋላ (፲፱፻፴፩) መንበረ ሊቀ ጳጳስ ናው ለንቡረ ዕድ ተክለ ሃይማኖት (ሐዲስ ተክሌ) ተላለፈ ። (በ፲፱፻፴፪) ዓ. ም. እሱን የሐንስ ሊቀ ጳጳሳት ዘኢትዮጵያ ተብለው ተሾሙ የኢጣሊያ ፋሺስት ኃይል ተደምስሶ ኢትዮጵያ ነፃነቷን ካገኘች በኋላ በ፲፱፻፴፪ ዓ. ም. በመጋቢት ወር መጨረሻ ስለ ቤተ ክርስቲያናችን ጉዳይ በግብፅና በኢትዮጵያ መካከል ንግግር ተጀመረ ። ወዲያው የግብፅ ፓትርያርክ መልእክተኞች ከአዲሱ ከእሱን ቋርሎስና ከቤተ መንግሥቱ ሹማምንት ጋራ ወደ አዲስ አበባ መጥተው በሰኔ ወር ወይይት ተደረገ ።

የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ያቀረበችው ሐሳብ ለግብፅ መልእክተኞች በሰኔ ፲፱ ቀን ተሰጥቷቸው ሲሔዱ ገና ከመድረሳቸው በፊት ፓትርያርኩ እሱን የሐንስ በድንገት ግረፋቸው በሰኔ ፲፭ ቀን ተሰጣ ። በመንበራቸውም የሚተኩት አዲሱ ፓትርያርክ እስኪመረጡና እስኪሾሙ ድረስ ፲፱ ወርች ያህል ስለ ፈጀ ነገሩ ፍጻሜ ሳያገኝ ዘገየ ።

በ፲፱፻፴፮ ዓ. ም. በየካቲት ወር መጀመሪያ እሱን መቃርዮስ የእስክንድርያ ፓትርያርክ ሆኑ ። እርሳቸው ከተሾሙ በኋላ ንግግሩን ለመቀጠል የግብፅ መልእክተኞች በግንቦት ወር ወደ አዲስ አበባ መጡ ። እነዚህ መልእክተኞች ስለፈተኛው ጥያቄ መልስ ይዘው ይሆናል ተብለው ሲጠበቁ ሐንዳችም መልስ አለመያዛቸውንና ለን

ንግግር ብቻ የመጡ መሆናቸውን አስረዱ ። ከብዙ ወይይት በኋላም የኢትዮጵያ ሊቃውንት መክረው ያቀረቡት ሐሳብ በሰኔ ፳፩ ቀን ተሰጥቷቸው ተመለሱ ።

የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ያቀረበችው ጥያቄ ፍሬ ነገሩ ከዚህ በታች በተመለከቱት በስድስት ክፍሎች ተገልጿል ።

፩ኛ/ ከኢትዮጵያ ተወላጆች ውስጥ በቤተ ክህነት ክፍል አድገው በሃይማኖት ጸንተው ከሚኖሩት መንፈሳውያን አባቶች ለሊቀ ጳጳስ ነት የሚገባው ሰው ተመርጦ በእስክንድርያው አባታችን ተባርኮና ተቀብቶ እንዲሾምላት ፡

፪ኛ/ የእስክንድርያው ሲኖዶስ በሚመርጥበት መሠረት የኢትዮጵያም ሲኖዶስ ለጳጳስናና ለኤጲስ ቆጶስነት የሚገቡትን መንፈሳውያን አባቶች እንዲመርጥና በእስክንድርያው አባታችን ተቀብቶ የመጣው ሊቀ ጳጳስ ባርኮ እንዲሾሙ ፡

፫ኛ/ በግርቆስ መንበር ላይ የሚቀመጠው አባታችን በሚመረጥበት ጊዜ የቅዱስ ሲኖዶስ በር ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ክፍት እንዲሆንና መልእክተኞቿ በምርጫው ውስጥ እንዲገኙ ፡

፬ኛ/ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ዘወትር በእስክንድርያው ቅዱስ ሲኖዶስ ውስጥ መንበር እንዲኖራትና ሲኖዶሱ በተሰበሰበ ቁጥር መልእክተኞቿ በሚገባቸው ደረጃ ተቀምጠው እንዲገኙ ፡

፭ኛ/ ኢትዮጵያ በውድ ሳይሆን በግድ በጦር ኃይል ከእስክንድርያ ጋር እንዳትገናኝ ተከልክላ በተቋረጠችበት ጊዜ በሃይማኖቷ ጸንታ ወደ ሰላም ዘመን እስክትደርስ መርጣ የሾመችቸው ጳጳሳት ከግዛቱ እንዲፈቱላት ፡

፮ኛ/ በኢትዮጵያና በእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን መካከል ያለው መንፈሳዊ ግንኙነት አሁን ካለው የበለጠ እንዲሆን የእናትነትና የልጅነትም መሠረት የጠነከረ ሁኖ እንዲኖር የገዳም ትምህርት ቤት በአዲስ አበባ እንዲከፈት ፡ ስለዚህም ት/ቤት አቋቋምና አካሄድ ቅዱስ አባታችን እሱን መቃርዮስ ቡራኬያቸውን እንዲ

ሰጡን ፡ በዚህ ትምህርት ቤት ተመርቀው ለጽሕፍ ወይም ለቁምስና የታረሙት መምህሮች ወደ ምስር ገዳማት እየሐዱ ከወንድ ሞቻቸው ጋር በመንፈስ ተባብረው እንዲመለሱ እንደዚሁም ከምስር የሚመጡት ወንድሞቻችን ወደ ኢትዮጵያ ገዳም ሲመጡ በመንፈሳቸው ሁሉ የተባበሩ ወንድሞች አገኝተው እንዲመለሱ የሚል ነው ።

የጥያቄውም መልስ ከአምስት ወር የሚበልጥ ስለዘገየ ፡ የኢትዮጵያ መንፈሳዊ ጉባኤ በኅዳር ፲፰ ቀን ፲፱፻፴፯ ዓ.ም. እንደገና በደብዳቤ ያስታውሰ ከገድ ገድ ሆነበት ፡ ከብዙ ጉትጉታም በኋላ የካቲት ፳፪ ቀን ፲፱፻፴፯ ዓ.ም. የግብፅ ቤተ ክርስቲያን መልስ ሰጠች ። ነገር ግን የተጻፈው ደብዳቤ ለጊዜ ግርዘሚያ ያህል እንጂ ለሌላ የማይጠቅም መሆኑ ስለታወቀ ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ጥያቄ ቀጥተኛው መልስ በተሉ እንዲሰጣት እንደገና ሌላ የልመና ደብዳቤ በመጋቢት ፲፰ ቀን ፲፱፻፴፯ ዓ.ም. ተጻፈላቸው ። ከዚህ በኋላ ከግብጻውያን ጉባኤ የሰዎችን መንፈስ የማይደግፍና የሚያሳዝን መልስ በሰኔ ፱ ቀን ፲፱፻፴፯ ዓ.ም. ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ተጻፈላት ። በዚህ መልስ ውስጥ ከሠፈሩት ዓይነተኛ ጉዳዮች የኢትዮጵያ ተወላጅ ባሕሩ ላይ የሊቀ ጳጳስነት ግዕርግ እንዲያገኝ ተብሎ በ፩ኛና በ፪ኛ ተራ ቁጥር የተጠየቀውን በፍጹም እንደማይቀበሉት በመግለጥ ፡—በኢትዮጵያ ሊሾም የሚገባው ግብጻዊ ሊቀ ጳጳስ ብቻ መሆኑን አረጋገጡ ። ሌሎችን ጥያቄዎች ግን ለምሳሌ—በጉባኤ እንዲገኝ በተባለውና ስለ ትምህርት ቤቱ መጽጃም ፈቃደኞች መሆናቸውን ገልጠዋል ።

ከግብፅ የመጣው ይህ መልስ በሐምሌ ፮ ቀን ወደ ኢትዮጵያ መንፈሳዊ ጉባኤ ቀርቦ ከተነበበ በኋላ በኢትዮጵያ ግብጻዊ ሊቀ ጳጳስ እንጅ ኢትዮጵያዊ ሊሾም እንደማይችል ግብጻውያን ከወሰኑ ፡ ይህ አስተያየት ዘራችንን የሚያሳንስ የነፃነት ክብራችንንም የሚቀንስ ነውና ኢትዮጵያ ራሷን ችላ መኖር ይገባታል ሲል የኢትዮጵያ መንፈሳዊ ጉባኤ ለመንግሥት አመለከተ ። በኅዳር ፱ ቀን ፲፱፻፴፰ ዓ.ም. በዚሁ ጉዳይ ላይ ለመነጋገር ከመላው የኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት የተወጣጡ ከምስት መቶ በላይ የሚሆኑ ሊቃውንት

አዲስ አበባ ላይ ስብሰባ አድርገው ፸፪ ሊቃውንትና ፳፪ መምህራን በጉዳዩ እንዲነጋገሩ ተመረጡ ። እነዚህም የተመረጡት ፲፯ ሰዎች በመጀመሪያ ኅዳር ፱ ቀን ፲፱፻፴፰ ፡ ሁለተኛ ኅዳር ፲፫ ቀን ፡ ሦስተኛ ኅዳር ፲፯ ቀን በአዲስ አበባ ቅድስት ሥላሴ ተሰብስበው ወደ እግዚአብሔር ጸሎት አድርሰው ከተወያዩ በኋላ የሚከተለውን ውሳኔ አሳለፉ ።

፩ኛ/ በኢትዮጵያ ሊቀ ጳጳሳትም ጳጳስም የሚሾመው ከኢትዮጵያ መምህራንና መነኮሳት ውስጥ ብቻ እንዲሆን ብሎ መንፈሳዊ ጉባኤ ሰኔ ፳፪ ቀን ፲፱፻፴፯ ዓ.ም. ያቀረበው ዋና ጥያቄ የሚገባ መሆኑን ተስማምተበታል ።

፪ኛ/ የእስክንድርያው ፓትረያርክ ይህን ጥያቄ ያልተቀበሉት በበቂ ምክንያት አለመሆኑን መላው ጉባኤ ተረድተታል ።

፫ኛ/ መላው ጉባኤ ለኢትዮጵያ የሚገቡት ሊቀ ጳጳሳት ከኢትዮጵያ ተወላጆች ውስጥ እንዲመረጡ ማስፈለጉን ተስማምተበታል ። ይኸውም አሳብ በመንግሥታችን ወገን የተደገፈ ስለሆነ መንግሥታችን መልእክተኞቿን ልኮ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የጠየቀችውን ሁሉ ከእስክንድርያው ፓትረያርክ ተጠባባቂ ወይም ከጉባኤው ጋር ተወያይቶ በሰላም እንዲጨርስልን ነገር ግን መንግሥት መልእክተኞቿን ልኮ ከእስክንድርያው ፓትረያርክ ተጠባባቂ ወይም ከጉባኤው ከተወያየ በኋላ ፍሬ ያለው መልስ ካልተገኘ ፡ አሁን ዓቢይ ጉባኤያችን በተስማማበት ውሳኔ ወደፊት እንገብታለን ይህንን ውሳኔያቸውን ኅዳር ፳፱ ቀን ፲፱፻፴፰ ዓ.ም. በእጩ ገብረ ጊዮርጊስ ፊርማ ወደ መንግሥት አስተላለፉ ።

ከዚህ በኋላ መንግሥት በቀጥታ ጉዳዩን መከታተል ጀመረ ። ከብዙ ወይዘትና መጻፍ በኋላ የግብፅ ቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ሲኖዶስ አምስት ኢትዮጵያውያን ጳጳሳት እንዲሾሙ ፈቀደ ። አምስት ቆጥላት ተመርጠው ሐምሌ ፲፮ ቀን ፲፱፻፵ ዓ.ም. ወደ ካይሮ ሔዱ ። የቆጥላቱም ስም የሚከተለው ነው ።—፩ኛ/ እጩ ገብረ ጊዮርጊስ ፪ኛ/ መምህር ገሪግዮ፤ ሊቀ ሥልጣናት መልእክተኞች/ መምህር ዘፈረ

ብርሃን ፡ ፪ኛ/ መምህር ጌታሁን ናኛው ። ሐምሌ ፲፰ ቀን ፲፱፻፶፯ ዓ.ም. ሥርዓተ ሲመተ ጽሕፍ ተፈጻሚነቱ ። በዚህ ጊዜ ሀ/አጠቃላይ ገብረ ጊዮርጊስ ፡—አቡነ ባስልዮስ ፡ ለ/መምህር ጌታሁን ፡—አቡነ ጊዮርጊስ ፡ ሐ/ሊቀ ሥልጣናት መልእክቱ ፡—አቡነ ቴዎድሮስ መምህር ዘፈረ ብርሃን አቡነ ያዕቆብ ፡ ሠ/መምህር ጌታሁን ፡—አቡነ ጢጥቲዎስ ተባሉ ። እነዚህ ጳጳሳት ይሾሙ እንጅ «ኢትዮጵያውያን ጳጳሳት በራሳቸው ሊቀ ጳጳስ መሾም አለባቸው» የሚለው የኢትዮጵያ ጥያቄ አሁንም አልተመለሰም። የበላይ ሊቀ ጳጳስ አቡነ ቴዎድሮስ ነበሩ ። (ግብፃዊው) አቡነ ቴዎድሮስ ጥቅምት ፲፩ ቀን ፲፱፻፶፫ ዓ.ም. አረፉ ። ከሦስት ወር በኋላ የሊቀ ጽሕፍ ምርጫ በአዲስ አበባ ተከናውኖ ታገግሦ ። ፬ ቀን ፲፱፻፶፫ ዓ.ም. ብፁዕ አቡነ ባስልዮስ ሊቀ ጳጳስ ለመሆን የድምፅ ብልጫ አግኝተው ተመረጡ ። ጥር ፮ ቀን ፲፱፻፶፫ ዓ.ም. የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ ሊቀ ጳጳስ ተብለው ካይሮ ላይ በብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ዮሐንስ ፪ኛ ተሠየሙ ። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በ፲፱፻፶፮ ዓ.ም. ከሊቀ ጽሕፍ ወደ ፓትረያርክነት መንበር ከፍ አለች ። ብፁዕ አቡነ ባስልዮስ ሊቀ ጳጳስ የኢትዮጵያ ፓትረያርክ ሆኑ ።

የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በሀገር ውስጥና በውጭ አገር ከ፲፰ ሚሊዮን ያላነሱ ምዕመናን ተከታዮች አሏት ። የከሠናት ቁጥር ፲

- ሀ/ ቄስ ፎቶፊሊፖስ (ሰባ ሦስት ሺህ አምስት መቶ ስልሳ ሦስት ፤)
- ለ/ ዲያቆን ያፄጊፎፂዮስ (አምሳ ሁለት ሺ አምስት መቶ አምሳ ሁለት ሐ/ ደብተራ ፀደቅጊዳ (ሠላሳ ዘጠኝ ሺ አርባ) ድምር ፩፻፷፭፻፩ ተሳውስት ፤ ዲያቆናትና ደባትር አሏት። በየጊዜው ከሚሠሩት አብያተ ክርስቲያናት ሌላ በሀገር ውስጥ ብቻ ፲፫፻፴፪ አሥራ ሦስት ሺ ሠላሳ ሁለት አብያተ ክርስቲያናት አሏት ። ከነዚህም ፩፻፴፪ የገጠር ሲሆኑ ፲፱፻፪ የደብርና የታላላቅ ከተማዎች አብያተ ክርስቲያናት ናቸው ።

በውጭ አገርም ፤ በኢየሩሳሌም አምስት ፤ በካርቱም አንድ ፤ በእንግሊዝ አገር አንድ ፤ በአሜሪካና በዌስት ኢንዲስ አገሮችም አያሌ አብያተ ክርስቲያናት አሏት ። በኢትዮጵያ ውስጥ ከ፳፻፴፭ በላይ ገዳማት ይገኛሉ ። የመነኮሳቱና የባሕታውያንም ቁጥር ከ፻፲ በላይ ነው ። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የመተዳደሪያ ሕግ ከቅዱሳት መጻሕፍት ጋር በሲኖዶስ አባላት ተጠንቶና ተረቆ የተጻፈ ሕግ ነው ። በአሁኑ ጊዜ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ፳ ሀገረ—ሰብከቶች አሏት ። ይህም ማለት ከፓትረያርኩ ጋር ፳ የሲኖዶስ አባላት ጳጳሳትና ሊቃነ—ጳጳሳት አሉ ማለት ነው ። ይህ መጽሐፍ ሲዘጋጅ ያሉት የሲኖዶስ አባሎች ከነሀገረ ሰብከታቸው እዚህ ላይ እንገልጻለን ።

ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ተክለ ሃይማኖት የርእሰ ከተማዬቱ የአዲስ አበባን ሀገረ ሰብከት ይዘው ሊቀ ጳጳስና የመላዋ ኢትዮጵያ ፓትረያርክ የቅዱስ ሲኖዶስ ሊቀ መንበር ፤

- ፪/ ብፁዕ አቡነ አብርሃም የሐረር ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፫ኛ/ » » መርቆሬዎስ የጉንደር ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፬ኛ/ » » ኤፍሬም የአርሲ ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፭ኛ/ » » መቃርዮስ የጉጃም ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፮ኛ/ » » ዜና ማርቆስ የወለጋ ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፯ኛ/ » » በርተሎሜዎስ የሲዳሞ ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፰ኛ/ » » ናትናኤል የትግራይ ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፱ኛ/ » » ዘካርያስ የጋሞ ጉፋ ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፲ኛ/ » » መርሐ ክርስቶስ በሐረር የሰሜንና የምዕራብ አውራጃዎች ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፲፩ኛ/ » » ኤልሳዕ የከፋ ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፲፪ኛ/ » » ሰላማ የባሌ ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፲፫ኛ/ » » ታዲዎስ የኢሉባበር ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፲፬ኛ/ » » ይስሐቅ በአሜሪካ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፲፭ኛ/ » » ሳሙኤል የወሎ ሊቀ ጳጳስ ፤
- ፲፮ኛ/ » » በርናባስ የኢየሩሳሌም ሊቀ ጳጳስ ፤

፲፯/ በፀ-ዕ አቡነ ጎርጎርዮስ የሸዋ ሊቀ ጳጳስ ፤
 ፲፰/ » » ጢሞቴዎስ የከፋ የማጅና የጊሚራ ሊቀ ጳጳስ
 ፲፱ » » ገብርኤል የኦርትዶ ሊቀ ጳጳስ ።
 ፳ » » ኤልያስ በጅቡቱ የኢትዮጵያ ጳጳስ
 ፳፩ » » ገሪማ በሱዳን የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ጳጳስ
 ፳፪ » » ጳውሎስ የትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት ኃላፊና
 የመንፈሳዊ ኮሌጅ ዲን ናቸው ።

ምዕራባውያን በተሳሳተ ግምት የኢትዮጵያ ሕዝብ መሪ የቤተ
 ክርስቲያኒቱም የበላይ ራስ እንደሆነ አድርገው ይናገራሉ ። ነገር ግን
 ከላይ እንደ ገለጥነው የቤተ ክርስቲያኒቱ ራስ ቅዱስ ሲኖዶስ ነው ።
 የምትመራውም በሲኖዶስ ሕግ ነው ። እጩ የሚለው ቃል ከአ
 ቡነ ተክለ—ሃይማኖት ጀምሮ የደብረ ሊባኖስ አበ ምኒቶች የማዕ
 ሮግ ስም ነው ። አቡነ ባስልዮስ እጩ ገብረ ጊዮርጊስ እየተባሉ
 ጳጳስና ሲቀበሉ ፤ «አቡነ ባስልዮስ እጩ ወጳጳስ» ተባሉ ። የሊቀ
 ጳጳስናውንና የፓትረያርክነቱንም ሥልጣን ሲደርቡ እጩነቱን
 አልለቀቁም ። በዚሁ ሳቢያ ወራሾቻቸው ሁሉ የእጩነቱንም ሥል
 ጣን እንደያዙ ቀሩ ። በመላዋ ኢትዮጵያ ከ፩፻፶ የማይበልጡ በበ
 ጀት ተቀጥረው የሚያስተምሩ የወንጌል መልዕክተኞች አሉ ። በክ
 ፍል የሚያስተምሩ ከ፩ሺ የማያንሱ መምህራንና ፩፻፴፱ የመጀመሪያ
 ደረጃ ዘመናውያን ትምህርት ቤቶች በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን
 መንበረ ፓትረያርክ ሥር ይተዳደራሉ ። ነገር ግን ይህ ከዚህ በላይ
 የጠቀሰነው የወንጌል መልዕክተኞች የመምህራንና የትምህርት ቤቶች
 ቁጥር ቤተ ክርስቲያኗ በትምህርት በኩል ያለባትን ችግር ለማቃ
 ላል በቂ አይደለም ።

ቤተ ክርስቲያንን እንደገና ሊያንቀሳቅሳትና ሊያራምዳት የሚ
 ችለው የጥንት የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንትና የዩኒቨርሲቲ (መን
 ፈሳዊ ኮሌጅ) ተማሪዎች አንድ ላይ ሁነው ቀሳውስቱን በመንፈ
 ሳዊ ትምህርት በማሠልጠን ለምዕመናኑ በቤተ ክርስቲያን መንፈ
 ሳዊ ትምህርት ዘመኑ በሚፈቅደው መሠረት በመስጠት ቢተባበሩ
 በየገዳማቱ የመነኮሳት መንፈሳዊ ሕይወት እንዲያገኙም ምሁራኑ
 ገዳማዊ ሕይወትን ቢመሠርቱና ቢያስፋፉ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስ
 ቲያን ያሏትን አጽንታ ለመጠበቅ ሌሎችንም ለማቅረብ ትችላለች ።